

SVABENSVERKS BEBYGGELSE

Byggnadsinventering

Svabensverk
Alfta socken
Ovanåkers kommun
Gävleborgs län
2022–2024

*Hanna Gäfvert
Daniel Olsson
Ulrika Olsson*

Slutrapport
Beställare: Ovanåkers kommun

SVABENSVERKS BEBYGGELSE

Byggnadsinventering

Svabensverk
Alfta socken
Ovanåkers kommun
Gävleborgs län
2022–2024

Rapport 2024:20
Hanna Gäfvert
Daniel Olsson
Ulrika Olsson

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Du kan själv ladda hem rapporter i PDF-format från länsmuseets hemsida www.lansmuseetgavleborg.se Rapporter, böcker och mycket annat kan du köpa/beställa i länsmuseets butik butik@xlm.se

Utgivning och distribution:

Länsmuseet Gävleborg
Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle
www.lansmuseetgavleborg.se
© Länsmuseet Gävleborg 2025

Omslagsbild: Bruksgatans östra del från sydöst. Foto Daniel Olsson, 2022-05-05.
Länsmuseet Gävleborg medger spridning av dokumentationsmaterialet med Creative Commons licensen CC-BY, undantag kartmaterialet: © Lantmäteriet, dnr I2018/00110. ISSN 0281-3181
Print: Trycktrean

INNEHÅLL

Tekniska och administrativa uppgifter	4
Sammanfattning	4
Lagskydd och kulturhistorisk status	5
Karta	6
Inledning	6
Syfte och metod	7
Arbetets upplägg och genomförande	8
Avgränsningar	8
Källor om Svabensverk	8
Historik och beskrivning	9
Landskapskaraktär	9
Traktens förhistoria	9
Platsens förutsättningar	10
Bruksmiljön och brukssamhället	12
Slaggsten och slaggstenshus	13
Svabensverks historia i årtal	15
Svabensverks bebyggelseutveckling	16
1799–1849	16
1850–1899	21
1900–1949	27
1950-talet - idag	28
Inventerade fastigheter	30
Kulturhistoriska värden i Svabensverk	31
Länsmuseets rekommendationer	33
Kommunens ansvar	33
Fastighetsägarens ansvar	34
Traditionella material och metoder	34
Särskilda saker att ta hänsyn till i Svabensverk	35
Antikvarisk rådgivning	35
Källor	36
Tryckta källor	36
Otryckta källor	36
Arkiv	36
Muntliga källor	36
Internet	37

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Länsmuseets dnr:	2021-3/310
Projekttid/tidpunkt:	April–juni 2022, mars–juni 2024
Beställare:	Ovanåkers kommun
Inventerare:	Länsmuseet Gävleborg, Daniel Olsson och Ulrika Olsson
Besiktningstillfällen:	2022-05-04 Genomgång och fältinventering 2022-05-05 Fältinventering

Dokumentationshandlingar förvaras i Länsmuseet Gävleborgs arkiv.

SAMMANFATTNING

Under perioden april till juni 2022 har Länsmuseet Gävleborg utfört en byggnadsinventering i Svabensverk på uppdrag av Ovanåkers kommun. Fältinventeringen utfördes av byggnadsantikvarierna Daniel Olsson och Ulrika Olsson i samråd med planarkitekt Hanna Gäfvert från kommunen och Hällpetters Maria Bergström från Svabensverks bygdeförening. Samtliga fastigheter inom ett av kommunen avgränsat område i Svabensverk har inventerats och alla de byggnader som bedömdes ha kulturhistoriskt värde har redovisats med text och bild på separata inventeringsblanketter. Kommunen önskade senare en utökning av inventeringsområdet för att även innefatta fyra fastigheter vid den Övre hammaren och denna del utfördes av länsmuseet från mars till juni 2024 med utgångspunkt från kommunens foton. Efter fältarbetet har samtliga blanketter renskrivits och de ingår som bilaga till denna rapport. Uppdraget redovisas i form av denna rapport. I rapporten har länsmuseet fått lov att återge delar av den utredning som kommunens planarkitekt Hanna Gäfvert sammanställde hösten 2021 om tre byggnader i Svabensverk och som även innehåller en genomgång av platsens historia och förutsättningar.

Swabensverks samhälle ligger i Alfta socken i Ovanåkers kommun, precis intill gränsen mellan Dalarnas och Gävleborgs län. Den första masugnen här anlades 1799 av bergmästare Anton Svab som även kom att ge orten dess namn. Järnbruket placerades vid sjön Hämmens avrinning mot sjön Amungen och därigenom kunde vattenkraften nyttjas för brukets behov. Förutom masugnen anlades i bruket en rad industribyggnader för bruket samt en herrgård med en stor trädgårdsanläggning, skolbyggnad, arbetarbostäder, kvarn, stall, magasin och andra ekonomibyggnader. Byggnaderna placerades, som så ofta i bruksmiljöer, efter tydliga axlar med herrgården som den centrala punkten i anläggningen. Järnbruket lades ned 1876. Det hus som hade uppförts som skolbyggnad byggdes senare om till kyrka. Efter år 1900 har brukets karaktär i hög grad bevarats och bland de byggnader som tillkommit under denna tid finns exempelvis brukshandeln och bygdegården, vilka uppfördes enligt tidens ideal och inordnades i brukets grundstruktur.

Slaggsten är ett karaktäristiskt byggnadsmaterial i Svabensverk och det förekommer både i industribyggnader och bostadshus. I bruksmiljön finns även ett flertal trähus, varav några är från 1800-talets första hälft. Inom bruksmiljön finns dessutom några tidstypiska 1900-talsbyggnader i trä vilka har infogats väl i brukets grundstruktur.

Bruksmiljön i Svabensverk är som helhet mycket välbevarad. Även om ett antal industribyggnader har blivit ruiner är brukets grundstruktur tydligt avläsbar. Samhällets placering direkt intill riksväg 50 mellan Falun och Alfta gör också att platsen passeras av många. För att bruket ska kunna bevaras är det viktigt att byggnaderna får behålla nuvarande gestaltningar och att eventuella förändringar och tillägg även fortsättningsvis utförs på ett varsamt sätt.

LAGSKYDD OCH KULTURHISTORISK STATUS

Merparten av bebyggelsen i Svabensverk har tidigare inte omfattats av något lag-skydd, då det varken har funnits några detaljplaner eller områdesbestämmelser upprättade för bruksmiljön. Svabensverks kyrka är dock som kyrkobyggnad uppförd före 1940 automatiskt skyddad enligt Kulturmiljölagens fjärde kapitel.

Vid Hembygdsförbundets byggnadsinventering i början av 1970-talet bedömdes samtliga bruksbyggnader i Svabensverk vara av grupp II, det vill säga *byggnader med stort kulturhistoriskt värde vilkas bevarande kan anses vara av väsentligt allmänt intresse*. Inventeringsrapporten påtalade även att alla bruksbyggnader borde skyddas samt att ny bebyggelse inte bör göras påträngande utan i stället med stor försiktighet anpassas till den befintliga miljön.

Flera av byggnaderna ligger inom fornlämningen L1951:1746 (hytt- och hammarområde), L2024:350 (husgrund, historisk tid) samt L2021:5236). Fornlämningar är skyddade enligt Kulturmiljölagens andra kapitel.

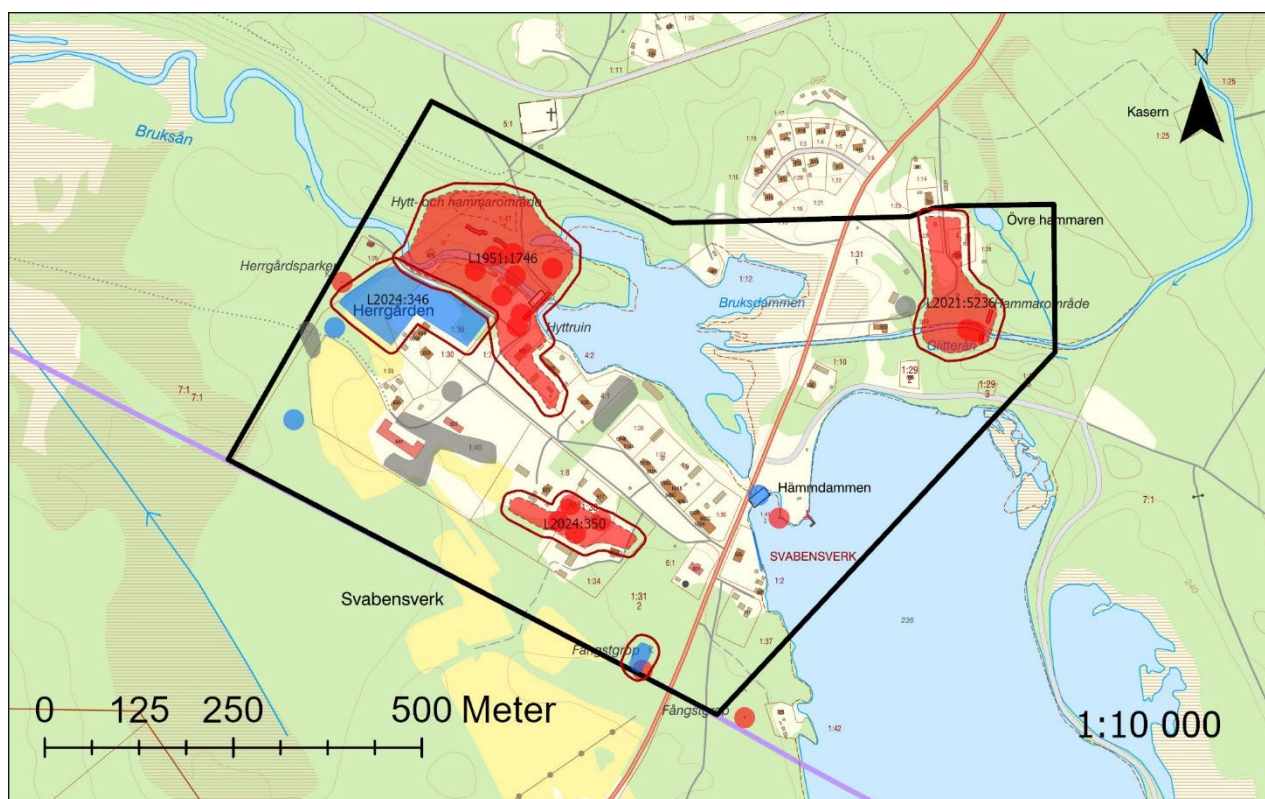

Figur 1. Utsikt från sjön Hämmen mot skolhuset i Svabensverk (det vill säga den nuvarande kyrkan). Teckning av Herman G. Cantzler 1865. (Beskuren). I Jernkontorets arkiv.

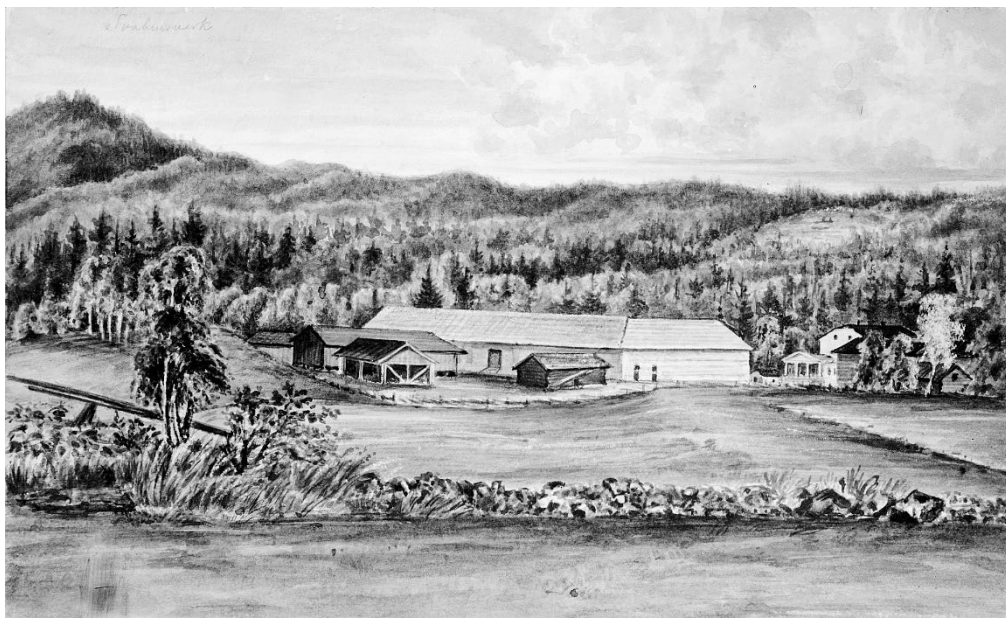
KARTA

Figur 2. Svabensverks placering i länet markerad med en pil på cX-länskarta.

Figur 3. Utdrag ur Lantmäteriets topografiska webbkarta med inventeringsområdet markerat med svart linje. Röda markeringar är fornlämningar och blå markeringar är övriga kulturhistoriska lämningar. Linjen kring dessa ytor visar tiometerszonen inom vilken länsstyrelsens tillstånd krävs för grävarbeten. Gråmarkerade ytor visar var det tidigare har funnits bebyggelse, men dessa ytor utgör inga fornlämningar.

Figur 4. Svabensverk på 1860-talet. Teckning Herman G. Cantzler i Jernkontorets arkiv.

INLEDNING

- Var god låt mig få skjuts till Svabensverk!
- Finns ingen väg dit!

Konversationen ovan ägde rum på 1870-talet mellan en frälsningssoldat och en kusk i Enviken och den ger en bild av bruksorten Svabensverks svårtillgängliga placering. Under lång tid låg bruket mycket isolerat mitt i de stora skogarna och att ta sig dit var ett projekt i sig. Den som kom söderifrån måste ta hästskjuts någon mil norrut från Enviken, därifrån bli rodd drygt två mil över en sjö och väl iland återstod ändå över en mils promenad eller färd på hästrygg via smala fäbodstigar till bruksorten Svabensverk.

Till bruket anlades senare en väg söderut, men det dröjde lång tid innan bruket fick mer ordnad vägförbindelse norrut till Alfta. När den unge prästen Folke Bergh med hustru flyttade till Svabensverk 1945 fanns endast två telefoner i samhället – en i brukshandeln och en i jägmästarens sovrum (!). Vid denna tid åkte fortfarande de flesta som inte bodde inom bruket häst och släde till kyrkan vid julottan, men i och med landvägens färdigställande upphörde detta.

Än idag upplever många som besöker Svabensverk att orten ligger långt från det mesta, oavsett om man kommer norr- eller söderifrån. Samtidigt har samhällets placering sannolikt bidragit till att förändringstrycket har varit lågt och därigenom har mycket av ortens särprägel kunnat bevaras. Den här rapporten handlar om Svabensverk – ett järnbruk som var i drift 77 år och därefter lades ned för snart 150 år sedan, men där spåren efter platsens brukshistoria i så hög grad ännu är tydliga i samhällets bebyggelse.

SYFTE OCH METOD

Syftet med denna byggnadsinventering är att ge en sammanställning kring vilka kulturhistoriska värden som finns i Svabensverk och att detta kan utgöra ett underlag för Ovanåkers kommuns planerade planläggning av området.

Arbetets upplägg och genomförande

Uppdragets omfattning och inriktning har beslutats i samråd med Ovanåkers kommun, som redan tidigare hade avgränsat det område kommunen önskade få inventerat. En särskild inventeringsblankett har tagits fram i samråd med kommunen, bland annat med utgångspunkt från de byggnadsinventeringar läns museet tidigare utfört i Gävle och Hofors kommuner.

Uppdraget inleddes med genomgång av tillgänglig litteratur samt uppgifter tillgängliga på internet om Svabensverk. Äldre foton och teckningar utlagda på olika söksidor på internet studerades dessutom.

Under april 2022 informerade Ovanåkers kommun berörda fastighetsägare att inventeringen skulle utföras och kommunen höll även ett informationsmöte i Svabensverk med anledning av detta. Fältinventeringen utfördes av byggnadsantikvarierna Daniel Olsson och Ulrika Olsson under två dagar i början av maj 2022. Inventeringen inleddes med ett möte och rundvandring med kommunens planarkitekt Hanna Gäfvert och Hällpetters Maria Bergström från Svabensverks bygdeförening. Inom det av kommunen avgränsade inventeringsområdet har samtliga fastigheter inventerats. De byggnader som bedömdes ha särskilda kulturhistoriska värden har behandlats på egna blanketter, medan övriga byggnader enbart har beskrivits i text på blanketterna. Samtliga inventerade byggnader har fotograferats. I samband med fältinventeringen fick läns museet även ta del av kopior med utdrag ur olika skrifter som byaföreningen samlat om brukets historia. Kommunen önskade därefter en utökning av inventeringsområdet till att även omfatta fyra fastigheter vid den Övre hammaren och denna del utfördes av Läns museet Gävleborg under perioden mars till juni 2024.

Inventeringsblanketterna har renskrivits och foton har lagts in på blanketterna. Hela inventeringen har slutligen sammanställts till en rapport och i denna ingår de renskrivna inventeringsblanketterna som en bilaga.

Avgränsningar

Inventeringsområdet har avgränsats av kommunen. De byggnader som det enbart återstår ruiner eller grunder efter har inte tagits med på egna blanketter då kommunen har kontaktat länsstyrelsen angående dessa lämningar. Uppgifterna om byggnadernas byggår är huvudsakligen hämtade från läns museets arkiv, Nordiska museet, samt olika skrifter som behandlar Svabensverk. I vissa fall kan dock uppgifter variera i olika källor och läns museet har då valt att ta med den uppgift som bedömts komma från den säkraste källan. Inventeringen har i detta fall enbart omfattat byggnadernas exteriörer. I något enstaka fall har uppgifter om byggnadernas interiörer även tagits med på blanketterna, om det har bedömts relevant.

KÄLLOR OM SVABENSVERK

Historien om Svabensverks bruk har genom åren beskrivits i en lång rad källor, varav endast några kan omnämnas här. En av de tidigaste källorna om livet i Svabensverk är anteckningar gjorda av bruksägardottern Helene de Ron (1840-1912) som har publicerats i ett antal olika skrifter och artiklar. Forskaren Johan Olsson har i *Hälsingerunor 1949* bidragit med en detaljerad skildring av Svabensverks järnbruk historia. Rut Liedgren vid Nordiska museet utförde på 1940-talet en bruksmedsinventering i Gävleborgs län och intervjuade då en rad personer födda på 1860-talet som hade egna minnen av när bruket var i gång. Svabensverks kyrkas historia har presenterats av Jane Rothlind i den kyrko-beskrivning som utgavs 1977 av Ärkestiftet. En personlig skildring av livet i Svabensverk på 1940-talets senare del är prästen Folke Berghs *Svabensverk – en kärlek*. 2023 utförde Stigfinnaren Arkeologi och Kulturhistoria AB på kommunens uppdrag en arkeologisk utredning som finns redovisad i rapporten *Svabensverks bruk. Arkeologisk utredning steg 1 och byggnadsinventering*.

Figur 5. Utblick mot sjön Hämmen öster om Svabensverk. Foto: Daniel Olsson 2022-05-05.

HISTORIK OCH BESKRIVNING

Landskapskaraktär

Svabensverk är beläget i Alfta socken i den sydligaste delen av Ovanåkers kommun på gränsen mot Dalarna. Riksväg 50 som går mellan Falun och Alfta passerar samhället. Vägförbindelsen söderut mellan Svabensverk och Falun är gammal men förbindelsen norrut till Alfta stod klar först på 1940-talet. Detta ger en antydning om att samhörigheten med Dalarna historiskt sett varit större. Från sjön Glimmern norr om Svabensverk rinner Glitterån som via Bruksdammen och Bruksås mynnar ut i sjön Amungen väster om byn. Även sjön Hämmen öster om Svabensverk har sin avrinning till Bruksdammen och Bruksås för att sedan rinna ut i Amungen.

Södra delen av Alfta socken utgörs huvudsakligen av skogar och sjöar med väldigt lite uppodlad mark.

Traktens förhistoria

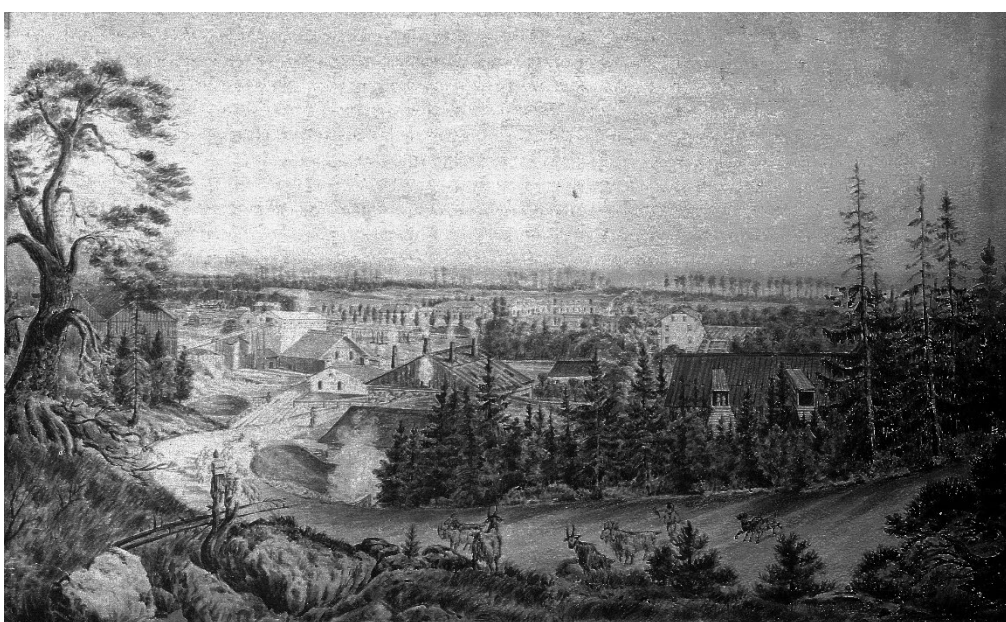
Ända sedan stenåldern har människor varit bosatta i dessa trakter kring de stora sjöarna öster och väster om Svabensverk. Redan under järnåldern och medeltiden tillverkades järn vid sjöarna i närområdet och från denna verksamhet finns vissa lämningar kvar (Kulturmiljöregistret). Vid tiden för järnåldern nyttjades sannolikt skogen för bete och trakten kom senare bli viktig för fåbodväsendet. Även vattenkraften på platsen nyttjades innan brukets epok då det fanns en kvarn på platsen. Ett äldre namn på denna plats uppges ha varit *Glitter Tuwfan* eller *Glitterhörn* och första delen av dessa båda namn lever fortfarande kvar i namnet Glitterån som rinner ut i den nuvarande Bruksdammen.

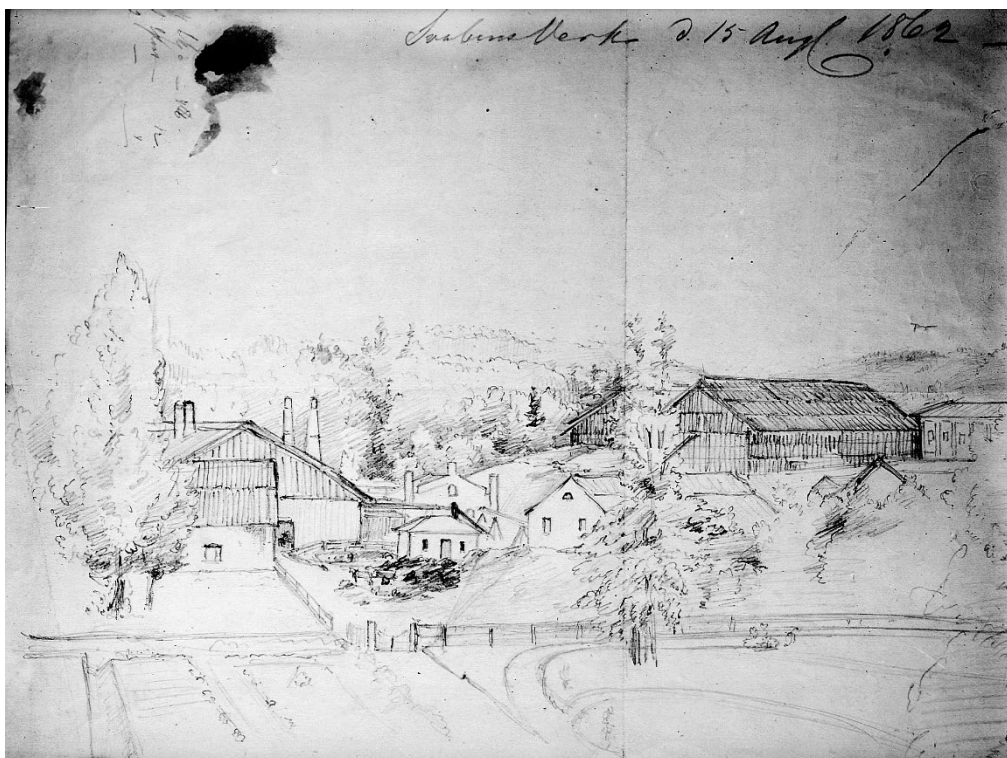
Figur 6. Akvarell av Herman G. Cantzler över järnbrukets centrala delar vid Bruksån. Akvarell återgiven i Daeldus – Tekniska museets årsbok 1967.

Platsens förutsättningar

1799 utfärdade Kungliga Bergskollegiet sina privilegier till bergmästare Anton Svab att anlägga masugnen som då benämndes Fläts masugn i det som senare kom att kallas Svabensverk efter sin grundare. Placeringen av bruket var först tänkt en bit uppströms Glitterån norr om sjön Hämmen men om hyttan placerades längre nedströms kunde man även nyttja Hämmens avrinning för kraftutvinning. Här kom masugnen därför att anläggas tillsammans med de andra funktioner som behövde vattenkraft till exempel vattenverk för malmuppföring och blåsbälg. Vatten var också en förutsättning för den transportkrävande verksamheten som järnframställning innebar.

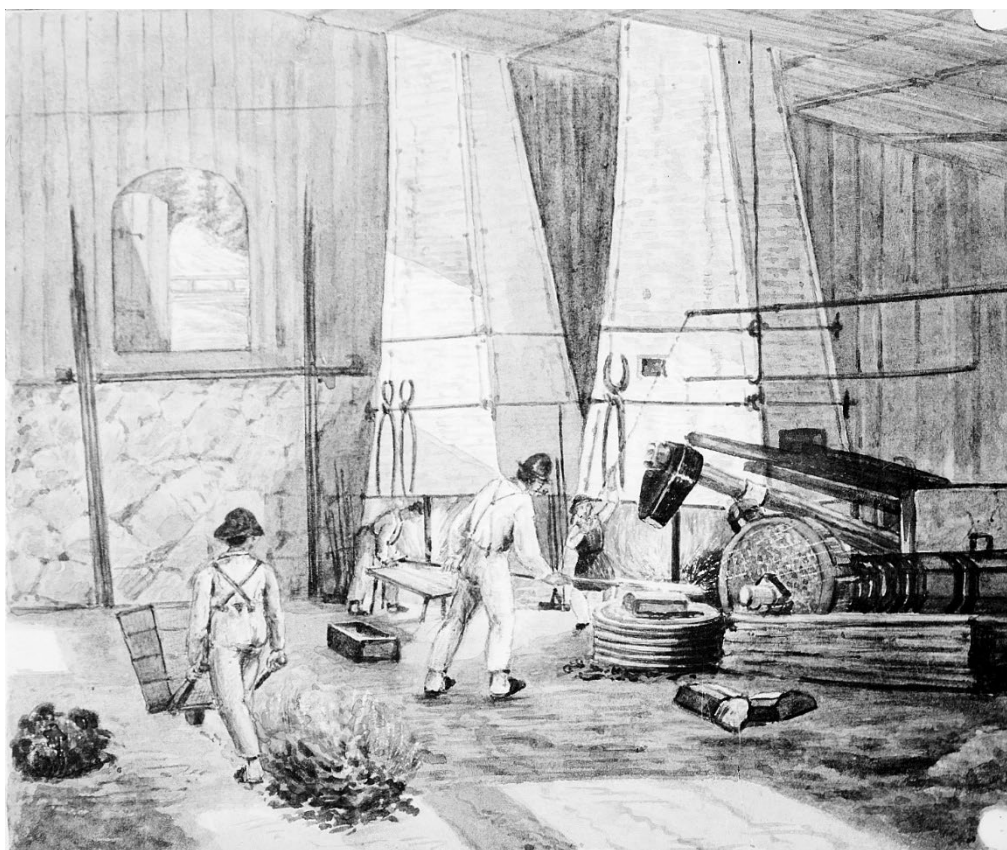

Figur 7. Svabensverk från norr. Teckning av Herman G. Cantzler 1863. I Jernkontorets arkiv.

Figur 8. Svabensverks bruk 1862. Teckning av Herman G. Cantzler. Jernkontorets arkiv.

Järnmalmen transporterades från järngruvorna, vilka alla låg i Dalarna, på de frusna sjöarna med hästforor. Den förädlade råvaran som utgjordes av både tackjärn och stångjärn roddes sommartid via sjöar till Mållångstad för att därifrån fraktas med häst och kärra till Söderhamn. Vintertid forslades i stället järnet med häst till Gävle via frusna sjöar och myrar.

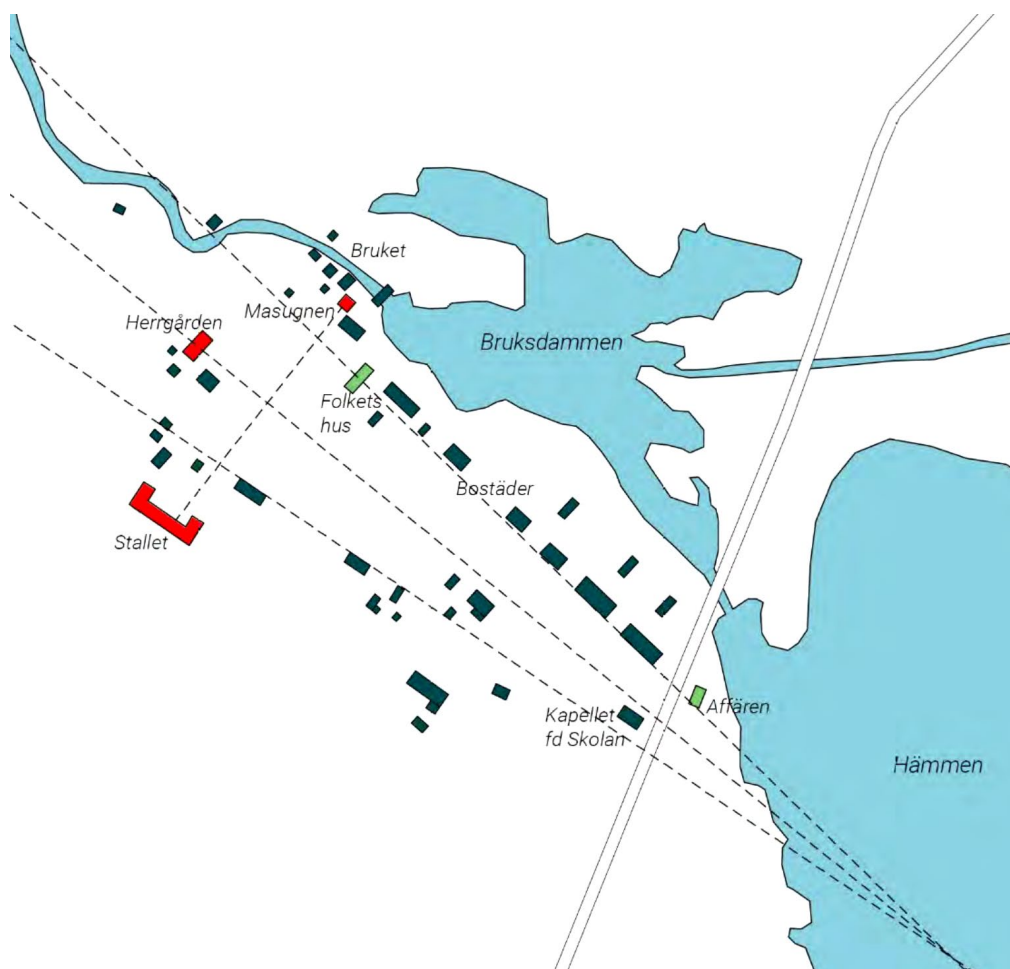

Figur 9. Interiör i smedjan 1867. Teckning av Herman G. Cantzler i Jernkontorets arkiv.

Bruksmiljön och brukssamhället

Brukets hjärta, järnframställningen, ligger vid Bruksdammen och Bruksån där fallhöjden sedan bruket anlades 1799 har nyttjats för att producera energi. På järnbrukstiden i form av vattenkraftsöverföring till bland annat blåsbalgar i masugnen, idag i form av framställning av elenergi i vattenkraftsturbinen i den lilla kraftverksbyggnaden. Järnframställningsprocessen innebar många steg från råvaran järnmalm till slutprodukten tackjärn och stångjärn. Varje steg i processen krävde sin byggnad eller anläggning, till exempel masugn, rostbås, malmbås, kolhus och kross, men ett järnbruk är även en anläggning för alla de som arbetar med processen, och för dessa behövs byggnader i form av till exempel bostadshus, skola, kapell, ladugårdar, magasin och uthus.

Innan anläggandet av järnbruket Svabensverk fanns på platsen bara ett hemman. Hyttområdets placering bestämdes av platsens naturliga förutsättningar, resten av samhällsfunktionerna placerades ut i förhållande till hyttan. Ett samhälle kunde byggas upp från grunden utan att hänsyn behövde tas till tidigare strukturer.

Figur 10. Brukets uppbyggnad med tydliga axlar. Översiktsbild utförd av planarkitekt Hanna Gäfvert, Ovanåkers kommun.

Brukspatronen var med andra ord fri att skapa ett samhälle efter eget huvud. Den hierarkiska ordningen som enligt dåtida ideal rädde i ett brukssamhälle avspeglades i hur byggnaderna och verksamheterna ordnades. Skola, kapell, bostäder, ekonomibyggnader samt det sentida tillägget från 1960-talet, folkets hus, har alla placerats med utgångspunkt från herrgården. Bilden som skapades andades ordning och reda med en önskan om utveckling. Kapell och skola för den andliga och världsliga skolningen samt tillgången till bibliotek vittnar om denna önskan om

utveckling från ett skogs- och jordbruksbygd till ett välordnat samhälle som erbjöd upplysning och kunskap.

Figur 11. Detalj av kvarnens västra slaggstensfasad. Foto: Ulrika Olsson 2022-05-04.

Slaggsten och slaggstenshus

Från mitten av 1700- talet hade metoden att använda slagg, som är en restprodukt vid järnframställningen i masugnen, till byggnadsmaterial börjat utvecklas i bland annat England. Under 1800-talet blev produktionen av slaggsten allt vanligare vid hyttorna, en produktion som pågick till mitten av 1900- talet. Slaggens kemiska sammansättning har alltid varit viktig i smältprocessen då den påverkar hur olika ämnen fördelar sig mellan metallen och slaggen och därigenom påverkar järnets kvalitet.

Att kunna nyttja den restprodukt som slaggen var efter smältprocessen i masugnen var en stor innovation. Man kunde nu uppföra brukets byggnader utan att behöva använda det för järnframställningen så viktiga träet. Det som tidigare bara var en restprodukt som samlades som skräp i stora slagghögar, slaggvarpar, fick nu ekonomisk betydelse för bruket, slaggsten var hälften så dyr som tegel. Den kan dessutom användas i både fuktiga miljöer som källare och dammbyggnader och den är eldfast och kan därmed användas i eldstäder och skorstenar om den hade rätt sammansättning.

Slaggsten användes som byggnadsmaterial även i de tidiga strukturerna vid hyttan i Svabensverk, men kom vid 1800-talets mitt att börja nyttjas på ett mer medvetet och konsekvent sätt i såväl bostäder, magasin, kvarn, arkivbyggnad och stall och idag är det byggnaderna från denna tid som ger Svabensverk dess starka och tydliga karaktär som brukssamhälle.

Masugnen hade två tappställen, ett lägre för smältjärnet och ett lite högre upp för slaggen som flyter ovanpå järnet. Vid gjutning av slaggsten eller slaggtegel som det också kallas tappades slaggen ut i ensamma gjutjärnsformar, så kallade kokiller. Dessa beströddes med sand i botten innan tappning. Vanligt var att gjuta en sten i taget som lämnades att svalna i formen, sedan var det dags för nästa.

Slaggsten kan ha olika färg och struktur beroende på vilka metaller och svavel som ingick i malmen, även smältförlopp och avkylningsprocess påverkar färgen. Vid Svabensverk skiftar slaggstenen i grönt vilket borde betyda att den innehåller järn och svavel.

Figur 12. Ett av slaggstenshusen i den norra axeln norr om Bruksgatan. Foto: Ulrika Olsson 2022-05-05.

Svabensverks historia i årtal

Det finns som nämnts ovan en rad detaljerade skildringar av brukets uppgång och fall och för mer uppgifter om platsens historia hänvisas i första hand till dessa källor. I korthet skulle Svabensverks historik kunna sammanfattas på följande sätt:

- 1797 Anton Svab upprättar ett kontrakt med Fläts hemman om rätt att fritt få nyttja vattnet samt anlägga en masugn.
- 1799 Kungliga Bergskollegium utfärdar sina privilegier för Svab för anläggande av en masugn. Masugnen byggs.
- 1800 Herrgården byggs. Anders Pihl blir kompanjon till Svab.
- 1801 En flygelbyggnad som inrymmer kontor och tvättstuga byggs vid herrgården.
- 1804 Bergskollegium lämnar tillstånd till bygge av ett järnbruk.
- 1805 Spannmålsboden (magasinets äldsta del) byggs.
- 1806 Ett bönerum inreds i en byggnad vid Övre hammaren.
- 1809 Anton Svab avlider och bruket går i konkurs. Anders Pihl fortsätter verksamheten.
- 1812 Anders Pihl går i konkurs.
- 1814 Bruket förvärvas av handelshuset Jacob de Ron, som genom lån hade stora fordringar i bruket.
- 1820-talet Gustav de Ron övertar ledningen för handelshuset.
- 1825 Herrgården byggs på med en extra våning.
- 1831 Den Morelska smidesmetoden, även kallad *Svabensverkssmide*, utvecklas vid bruket.
- 1836 Gustav de Ron går i konkurs.
- 1837 Bruket tas över av Gustavs de Rons styvson Jacob de Ron. En folkskola och ett bibliotek inrättas i den nyuppförda flygelbyggnaden vid herrgården.
- 1838 Herrgården förlängs mot sydväst.
- 1840 Dammen vid Övre hammaren rasar varvid två personer omkommer och bruket drabbas av omfattande materiella skador.
- 1843 Bruket får en egen präst.
- 1849 Jacob de Ron går i konkurs. Bruket säljs på auktion till grosshandlare Carl Henrik Cantzler, som genom lån hade stora fordringar i bruket.
- 1864 Ett nytt skolhus uppförs vid Bruksgatans östra del.
- 1871 Bruket köps av det tyska bolaget A-B. Unions i Dortmund.
- 1876 Driften vid järnbruket läggs ned.
- 1880 Bruket säljs till Kopparfors.
- 1885 Ett nytt skolhus uppförs och det tidigare skolhuset ombyggs till kyrka.
- 1951 Skolan byggs ut.
- 1963 Bygdegården uppförs.
- 1975 Skolan läggs ned.
- 1985 Ett bruksmuseum inrättas i kalkladan.
- 1993 Brukshandeln stängs.
- 1994 Stora Kopparbergs Bergslag skänker stallet till kommunen
- 2022 Kommunen säljer stallet, magasinet och arkivbyggnaden till Bygdeföreningen.

Svabensverks bebyggelseutveckling

I detta avsnitt beskrivs kortfattat Svabensverks bebyggelseutveckling med utgångspunkt från de bevarade byggnadernas ålder i någorlunda kronologisk ordning. För ytterligare uppgifter om enskilda fastigheter hänvisas till inventeringsblanketterna (se bilaga).

Figur 13. Prästgården och herrgården från öster. Foto: Daniel Olsson 2022-05-05.

1799 –1849

Den nuvarande herrgården uppfördes redan år 1800, men den var då enbart byggd i en våning plus vind och hade fasad av rödmålat timmer. Byggnaden fick nuvarande utformning med de karaktäristiska brutna gavelspetsarna vid en om- och tillbyggnad 1825. Denna takutformning kom därefter att bli förebild för mängder av bostadshus på hälsingegårdar i Voxnadalen. Svabensverks herrgård byggdes ut mot sydväst med en envånings tillbyggnad, den så kallade pocheren, 1838, som bland annat inrymde herrgårdens kök. Visthusboden som ligger cirka tio meter sydväst om herrgårdsbyggnaden uppfördes 1831.

Figur 14. Visthusboden och herrgårdens utbyggnad mot sydväst.

Figur 15. Den ursprungliga herrgårdsflygeln som flyttades på 1830-talet och blev arbetarbostad, senare rättarbostad och handelsbod. Foto: Ulrika Olsson 2022-05-05.

Herrgårdens ursprungliga flygelbyggnad uppfördes 1801 och inrymde då både kontor och tvättstuga/bryggstuga. Detta hus flyttades senare cirka 60 meter söderut för att fungera som arbetarbostad. Herrgårdens nuvarande flygelbyggnad, den så kallade Prästgården, byggdes 1836. Ursprungligen inrymde detta hus brukskontoret, en skolsal för brukets barn och på övervåningen fyra övernattningsrum för besökande. Byggnaden fick sitt nuvarande namn då den under en period fungerade som bostad åt brukets präst. Till herrgårdsanläggningen hörde en stor parkliknande trädgård som utgörs av en övrig kulturhistorisk lämning L2024:346 (park-/trädgårdsanläggning). Herrgårdens lekstuga, som ännu är bevarad, uppfördes troligen redan på 1840-talet.

Figur 16. Herrgårdens välbevarade lekstuga, troligen byggd på 1840-talet. Foto: Ulrika Olsson 2022-05-05.

Figur 17. Magasinet från 1805 (äldsta delen utgörs av delen med de tre portarna till höger i bild). Foto: Daniel Olsson 2022-05-04.

Den sydvästra delen av magasinsbyggnaden, som då benämns spannmålsboden, byggdes 1805 och den inrymde då utrymmen för förvaring av spannmål och saltvaror, en mangelbod och en redskapsbod.

Vid Övre hammaren, några hundratal meter norr om bruket, uppförde bruksledningen 1806 ett bönerum. Det var placerat i en timmerbyggnad som även inrymde fyra bostadslägenheter. Bruket hade vid denna tid ingen egen präst utan det var i stället mästersedden, brukets inspektör eller brukspatronen själv som läste högt ur postillan.

Figur 18. Bostadshus på Ovanåkers Svabensverk 1:8 i den södra axeln vid Bruksgatan, vilket enligt uppgift ska vara en av de äldsta arbetarbostäderna i Svabensverk. Foto: Daniel Olsson 2022-05-04.

Några av de nuvarande bostadshusen uppfördes sannolikt redan under 1800-talets första hälft. Bostadshuset på Ovanåker Svabensverk 1:8 uppges allmänt vara ett av brukets äldsta bostadshus och placeringen i den södra axeln stämmer överens med kartan över bruket 1851. Även bostadshusen på Ovanåker Svabensverk 1:32 samt 1:35 är från 1800-talets första decennium.

Figur 19. Tvättstugan vid Bruksån. I bakgrunden skymtar den åttkantiga vedboden. Foto: Ulrika Olsson 2022-05-05.

Ett antal ekonomibyggnader finns också bevarade från 1800-talets första hälft, bland annat bryggstugan vid Bruksån, bryggstugans åttkantiga vedbod samt rökbastun. sannolikt är även avträdet intill den tidigare nämnda arbetarbostaden söder om herrgården från samma tid.

Figur 20. Avträdet från söder. Foto: Daniel Olsson 2022-05-04.

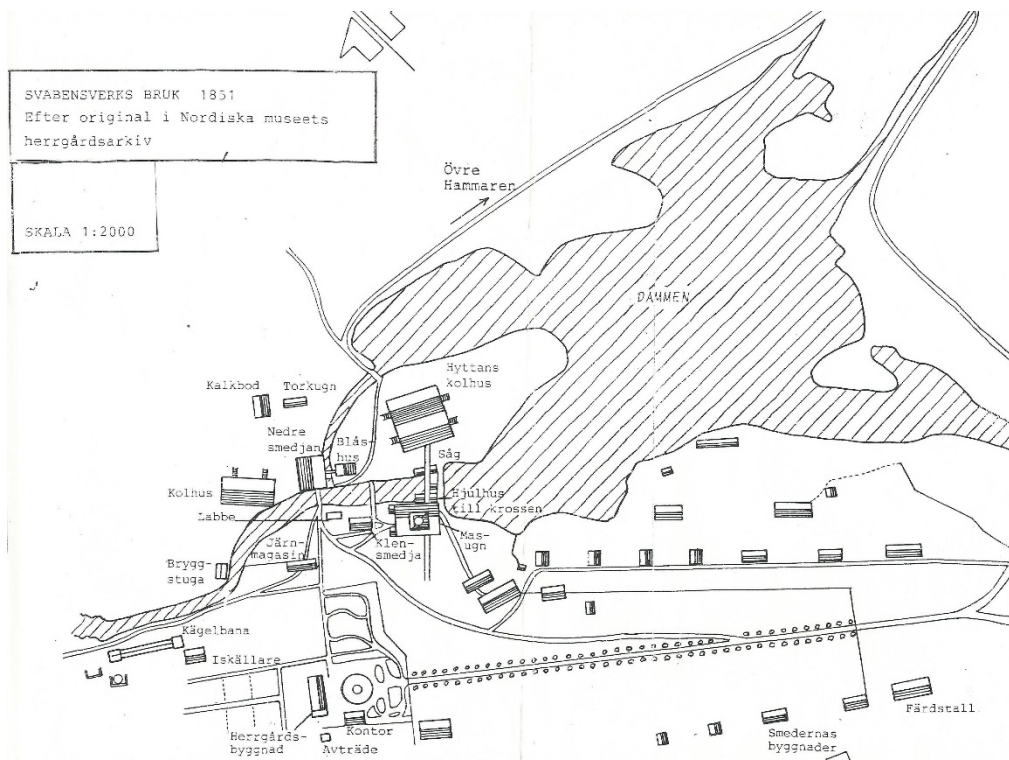

Figur 21. Interiör i ett av avträdet tre utedass med sittplatser för fyra vuxna och två barn. Foto: Daniel Olsson 2022-05-04.

Av brukets ursprungliga stora industribyggnader återstår främst ruiner och grundstenar. En byggnad som finns kvar från 1800-talets första hälft är den nuvarande klensmedjan, vilken ursprungligen fungerade som labbe, det vill säga en vilobyggnad för smederna. Klensmedjan var då inrymd i den höga byggnaden sydöst om den nuvarande klensmedjan, men detta hus var ursprungligen större än den äldsta delen av byggnaden vilken har fasad av slaggsten. Skorstenen intill hörde till en riven rostugn, eventuellt uppförd 1870.

Figur 22. Klensmedjan (tidigare labbe, det vill säga vilobyggnad för smeder), den före detta klensmedjan, rostugnens skorsten och kalkladan. Foto: Daniel Olsson 2022-05-05.

Figur 23. Karta över bruket 1851. Nordiska museets herrgårdsarkiv.

1850 – 1899

I Nordiska museets arkiv finns en karta över hur bruket såg ut 1851. Sannolikt uppfördes merparten av brukets bevarade slaggstenshus efter år 1850. År 1859 byggdes det stora stallet som fortfarande är bevarat, en byggnad uppförd i U-form med ett mittparti vars längd uppgår till hela 60 meter. Enligt uppgift skulle denna byggnad kunna vara ritad av Erika Aurora Södersten, bruksinspektör Backsells maka. Den långa källaren av slaggsten intill bruksdammen uppfördes 1868.

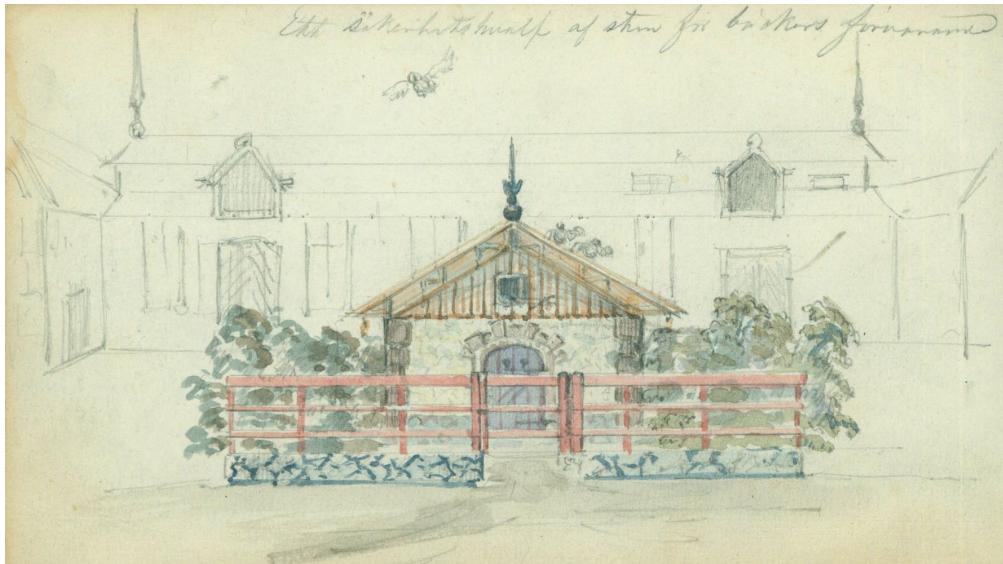
Figur 24. Stallet från öster. Foto: Daniel Olsson 2022-05-05.

Figur 25. Stallet från söder. Foto: Daniel Olsson 2022-05-04.

Figur 26. Stallets interiör från sydväst. Salen är Hälsinglands största konsertlokal. Foto: Hanna Gäfvert 2021-09-09.

Figur 27. Bruksarkivet på teckning från 1860-talet. Källa: Jernkontorets arkiv.

År 1852–1853 uppfördes det lilla bruksarkivet i slaggsten vilket placerades nordöst om stallbyggnaden. Från nästan samma tid är även den nuvarande kyrkan, som 1865 uppfördes som ett skolhus, då med fasad av synlig slaggsten. Byggnaden fungerade som skola i 20 år innan det nya skolhuset uppfördes och det tidigare skolhuset omvandlades till en kyrka. Den bevarade slaggstensbyggnad i den södra axeln inom bruket som uppfördes som snickarverkstad och färdstuga, och som senare inrymde tvätt- och bagarstuga, är byggt 1861.

Figur 28. Kyrkan och klockstapeln från norr. Foto: Daniel Olsson 2022-05-04.

Figur 29. Kvarnen och Glitterån från väster. Foto: Daniel Olsson 2022-05-04.

En annan karaktäristisk slaggstensbyggnad i Svabensverk är kvarnen vid Glitterån, uppförd 1863, vilken både har likheter med övrig slaggstensbebyggelse i Svabensverk och egna stildrag. Bostadshuset av slaggsten längst österut vid Bruksgatans norra axel finns inte med på kartan från 1851 och är enligt uppgift vara uppfört 1873. Grannhuset som är av motsvarande utformning är byggt 1865. I Svabensverk finns idag enbart en ladugård av slaggsten, nämligen vid Ovanåker Svabensverk 1:8, och den byggdes 1866. År 1876 lades järnbruket ned och efter denna tid uppfördes sannolikt inga fler slaggstenshus i samhället.

Figur 30. Slaggstensbyggnaderna vid den norra axeln vid Bruksgatan. Foto: Daniel Olsson 2022-05-05.

I en brandförsäkringshandling från 1875 omnämns att arbetarbostaden söder om herrgården, det vill säga den ursprungliga kontorsbyggnaden, fungerar som en rättarbyggnad. Den har då byggts till med tre väggar för att inrymma en handelsbod.

Som omnämnts ovan byggdes det nya skolhuset 1886, en stor byggnad av trä som placerades i den norra axeln vid Bruksgatan. Sydöst om skolhuset, på fastigheten intill, uppfördes ett hus som inrymde lärarbostäder.

Figur 31. Skolhuset från sydväst. Foto: Ulrika Olsson 2022-05-05.

Figur 32. Skolan under 1900-talets första hälft. Jämför med bilden ovan. Foto ur Svabensverks bygdeförening bildarkiv.

År 1836 tillkom sannolikt det åttkantiga lusthuset i herrgårdens trädgård och denna byggnad står numer vid en allmän grillplats vid Bruksgatan. Från 1800-talets första hälft är troligen även den åttkantiga vedboden öster om bryggstugan vid Bruksån och sannolikt även det lilla rökhuset av trä strax intill. Kalkladan är sannolikt också från denna tidsperiod.

Figur 33. Det åttkantiga lusthuset. Foto: Daniel Olsson 2022-05-05.

Figur 34. Den åttkantiga vedboden. Foto: Ulrika Olsson 2022-05-05.

Figur 35. Kalkladan från väster. Foto: Daniel Olsson 2022-05-05.

Figur 36. Kraftstationen från 1940-talet till höger om Bruksån. Till vänster i bild ses kalkkladan, rostugnens skorsten, den före detta klensmedjan och klensmedjan. Foto från nordöst. Foto: Daniel Olsson 2022-05-05.

1900–1949

Landsvägen norrut anlades under 1940-talet och Svabensverk blev då betydligt lättare att nå även norrifrån. Den nuvarande kraftstationen vid Bruksån, en byggnad i modernistisk stil med slätputsad fasad och tillhörande tub byggdes under 1940-talet. Under samma decennium uppfördes även brukshandeln, en tidstypisk kombinerad affärs- och bostadsbyggnad i modernistisk stil med slätputsade ljusa väggar, skyltfönsterfasad, centrerad butiksentré och tegeltak. Byggnaden fick en placering på den östra sidan om landsvägen som harmonierar med brukets grundstruktur.

Figur 37. Brukshandeln från väster. Foto: Daniel Olsson 2022-05-05.

1950-talet – idag

Under 1950-talets första år byggdes skolhuset till mot nordväst för att bland annat inrymma skolbespisning. Vid samma tid genomgår även skollärbostaden en kraftig ombyggnad och får nuvarande utformning med många tidstypiska drag från 1950-talet. Under årtiondet tillkommer bland annat det nuvarande bostadshuset intill slaggstensladugården. Det senaste stora byggprojektet i Svabensverk var uppförandet av bygdegården som stod klar 1963, en tidstypisk tvåvåningsbyggnad, som placerades nordväst om skolbyggnaden. Den stora samlingssalen på övervåningen kunde därmed även nyttjas som gymnastiksal.

Figur 38. Bygdegården uppfördes enligt uppgift 1963 och invigdes 26 maj 1965. Fönstren var då många fler och mycket större än idag. Foto: P. W. Häger. Länsmuseet Gävleborgs bildarkiv.

Figur 39. Bygdegården idag. Jämför med den ursprungliga fönstersättningen på bilden ovan. Foto: Daniel Olsson 2022-05-05.

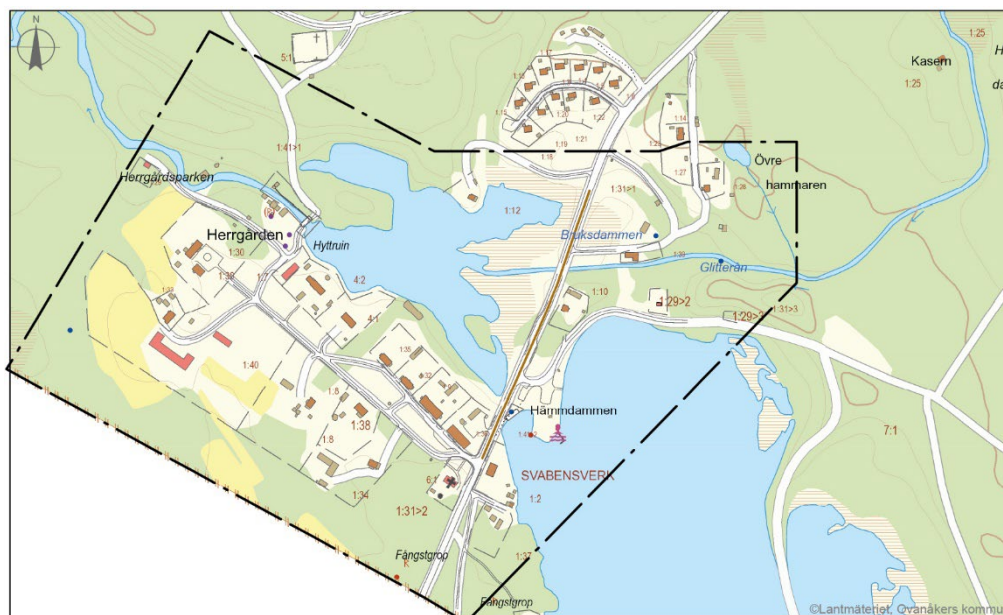
Figur 40. Svabensverk från öster med bebyggelsen längs Bruksgatan. Drönarfoto: Ovanåkers kommun, vintern 2021.

Efter 1960-talet minskade Svabensverks befolkning och 1975 lades skolan ned medan brukshandeln var i gång ända till 1993, men under den sista tiden under namnet Svabensverks livs. Under 1990-talet skedde en omfattande renovering av stallet som kommunen övertog från Kopparfors. Stallet kom därefter att bli centrum för det stora årliga musikarrangemanget *Jazz i Svaben*, som anordnades fram till 2007. Även därefter har stallet fortsatt att användas för musikarrangemang, men lokalen hyrs även ut till bröllop och fester. Under 1990-talet försågs herrgården med nytt plåttak, en renovering som delvis bekostades genom byggnadsvårdsbidrag. Ett antal av de kvarvarande industribyggnaderna har också rustats. Kalkladan inreddes till ett bruksmuseum, men denna del har därefter flyttats över till ett utrymme i stallbyggnaden. 2022 köpte bygdeföreningen stallet, magasinet och bruksarkivet.

Figur 41. Svabensverk från väster med herrgårdsanläggningen till vänster i bild och stallet till höger. Drönarfoto: Ovanåkers kommun, vintern 2021.

INVENTERADE FASTIGHETER

Figur 42. Inventeringsområdet i Svabensverk markerat med en streckprickad linje. Karta från Ovanåkers kommun.

Fastighet:	Blanketter:	Namn/beskrivning:
Ovanåker Svabensverk 1:2	1	Brukshandeln
Ovanåker Svabensverk 1:7	1	Bygdegården
Ovanåker Svabensverk 1:8	2	Bostadshus, tvättstuga/bagarstuga
Ovanåker Svabensverk 1:9	2	Bostadshus, uthus
Ovanåker Svabensverk 1:12	1	Huset på udden
Ovanåker Svabensverk 1:27	1	Uthus
Ovanåker Svabensverk 1:28	2	Bostadshus, ekonomibyggnad
Ovanåker Svabensverk 1:30	4	Herrgården, Prästgården, visthusboden, lekstuga
Ovanåker Svabensverk 1:31	14	Klensmedja, före detta klensmedja, bagarstuga, härbre, kalklada, lusthus, lån långa slaggstensköllaren, rökhus, vedbod, rostugnens skorsten, älgslakteri, garage, kruthus, jordkällare
Ovanåker Svabensverk 1:32	1	Bostadshus
Ovanåker Svabensverk 1:32 och 1:35	1	Uthus
Ovanåker Svabensverk 1:33	2	Rättarbostad, avträde
Ovanåker Svabensverk 1:34	3	Bostadshus, ladugård, loge
Ovanåker Svabensverk 1:35	1	Bostadshus
Ovanåker Svabensverk 1:36	2	Arbetsbostad, uthus
Ovanåker Svabensverk 1:38	1	Bostadshus
Ovanåker Svabensverk 1:39	1	Kvarnen
Ovanåker Svabensverk 1:40	3	Stallet, magasinet, bruksarkivet
Ovanåker Svabensverk 1:41	1	Kraftstation
Ovanåker Svabensverk 4:1	1	Lärbostad
Ovanåker Svabensverk 4:2	2	Skola, uthus
Ovanåker Svabensverk 6:1	3	Kyrkan, klockstapel, förråd

Totalt antal inventerade fastigheter: 21. Totalt antal blanketter: 50 stycken.

Figur 43. Av ovanstående karta från Lantmäteriet framgår merparten av områdets fastighetsbeteckningar. Den tillkommande delen vid Övre hammaren ligger delvis utanför detta område, se figur 42.

Kulturhistoriska värden i Svabensverk

Trots att det snart har gått 150 år sedan järnbruket lades ned är mycket av brukets grundstruktur välbevarad och ännu tydligt avläsbar i samhället. Detta gäller inte minst brukets huvudaxlar med herrgårdsanläggningen som en given centralpunkt. Kopplingen mellan vattnet som gav kraft och bruksmiljön är fortfarande påtaglig, inte minst vid industribebyggelsen vid Bruksån.

Ett antal av de stora industribyggnader som ursprungligen utgjorde brukets kärna har försvunnit eller återstår idag enbart som ruiner, men de kvarvarande byggnaderna som har hört samman med brukets olika processer är samtliga väldigt viktiga i denna miljö.

Den välbevarade herrgårdsanläggningen hör till de äldsta delarna i anläggningen med huvudbyggnad, flygelbyggnad, vishusbod och lekstuga vilka alla tillkom före 1850. Att även den första flygelbyggnaden finns bevarad i form av rättarbostaden är också intressant ur kulturhistorisk synvinkel. Det bevarade lusthuset hör också till denna bebyggelsegrupp, men genom flytten från herrgårdsträdgården till Bruksgatan har det tappat en del av sitt sammanhang, även om byggnaden är av intresse även som ett tidigt lusthus.

Samtliga bevarade slaggstensbyggnader bidrar i hög grad till platsens karaktär, inte minst genom byggmaterialets samband med brukets tillverkningsprocesser. Stallet visar genom sin storlek vilken viktig roll som hästtransporterna hade för detta bruk, men byggnaden har även en sannolikt unik utformning och gestaltning. Att den och troligen även flertalet andra slaggstensbyggnader i detta område skulle kunna vara ritade av en person bosatt i Svabensverk, ger även dessa hus ett personhistoriskt värde. Till gruppen av välbevarade slaggstenshus hör dessutom kvarnen, tvättstugan, före detta klensmedjan, två av den norra axelns bostadslängor samt den enda bevarade slaggstensladugården och flera källare.

Slaggsten är ju dessutom den nuvarande kyrkan byggd av, även om huset sedan länge har putsad fasad. Byggnadens placering på en markant höjd såväl invid riksvägen som Bruks-gatan gör den till ett landmärke i bygden. Kyrkans bakgrund som skolbyggnad är också samhällshistoriskt intressant. Till kyrkomiljön hör klockstapeln och förrådsbyggnaden, båda av trä.

Det tidigare skolhuset från 1880-talet har ett betydande samhällshistoriskt värde och till denna miljö hör även ett äldre välbevarat uthus och skolärbostaden intill, som dock till det yttre mer bär spår av 1950-talets omgestaltning. Till de tidstypiska allmänna byggnaderna hör bygdegården, även om den genom fönsterförändringar förlorat en del av sin ursprungskaraktär. Brukshandeln är en mycket tidstypisk kombinerad affärs- och bostadsbyggnad, där till och med butiksinredningen fortfarande är mycket välbevarad. Till ungefär samma tid hör kraftstationen från 1940-talet i modernistisk stil.

Figur 44. Den norra längan vid Bruksbyggnaden sedd från trädgårdssidan. Foto: Daniel Olsson 2022-05-05.

Flera av bostadshusen av trä är sannolikt av relativt hög ålder, även om några har genomgått vissa om- och tillbyggnader i modern tid. I bruksmiljön finns även några byggnader från 1900-talet, vilka till största delen har infogats relativt varsamt i brukets struktur.

I Svabensverk finns även ett relativt stort antal äldre ekonomibyggnader i form av förrådshus, tvättstuga, rökhus och inte minst herrgårdens avträd, som är en mycket välbevarad och kulturhistoriskt intressant byggnad såväl till exteriör som interiör.

Inom samtliga fastigheter som har inventerats finns kulturhistoriska värden. Vad som gör varje byggnad speciell framgår närmare av inventeringsblanketterna (se bilaga). Till upplevelsen av platsen och dess karaktär bidrar grönytor, buskar och träd. Inte minst bruksallén från herrgården till kyrkan är mycket viktig för upplevelsen av platsen.

Sammantaget har Svabensverk som helhet alltså ett mycket högt kulturhistoriskt värde då miljön så tydligt ännu berättar om samhällets uppbyggnad och funktion när järnbruket var i gång.

Figur 45. Bruksallén sedd från herrgårdens grindstolpar. Foto: Daniel Olsson 2022-05-05.

LÄNSMUSEETS REKOMMENDATIONER

Kommunens ansvar

För att de kulturhistoriskt värdefulla byggnaderna i Svabensverk inte ska förvanskas är det viktigt att kommunen i sin hantering av bygglovsärenden följer de råd som anges i rapporten. Som hjälp vid detta rekommenderar läns museet att kommunen tar fram detaljplaner eller områdesbestämmelser för inventeringsområdet med relevanta skydds- eller varsamhetsbestämmelser eller krav på förhöjd bygglovsplikt. Kommunen bör även vara restriktiv mot ny bebyggelse inom bruksmiljön.

Stora ytor inom inventeringsområdet utgörs dessutom av fornlämningar. Tillstånd från Länsstyrelsen Gävleborg krävs för alla markingrepp inom registrerade lämningar och lämningsområden inklusive den närmaste 10-meterszonen. Inom hela planområdet men utanför registrerade lämningar skall samråd med länsstyrelsen ske vid schaktningar som omfattar en yta större än 10 m². Normal handgrävning vid plantering och trädgårdsarbete omfattas ej av denna bestämmelse.

Fastighetsägarens ansvar

En ägare av en kulturhistoriskt värdefull byggnad har ett ansvar att inte förvanska sitt hus. Därför är det viktigt att alla ombyggnader och tillbyggnader görs med utgångspunkt från byggnadens karaktär och dess speciella förutsättningar. För en tillbyggnad, nybyggnation eller annan typ markingrepp krävs tillstånd av länsstyrelsen om fastigheten berörs eller ligger nära en fornlämning. Det är också viktigt att, som vid underhåll, alla nya tillägg ska utformas med rätt sorts material och dessutom med höga krav på gestaltning. Olika hus kräver olika anpassningar. En takkupa på ett kubformat funkishus med ett tunt, flackt tak är till exempel helt förödande för byggnadens karaktär, medan samma förändring i vissa fall kan vara acceptabel på en byggnad med ett stort brutet tak.

Även om man inte river eller bygger om sitt hus helt och håller uppstår ofta nya behov i samband med ägarbyte eller när familjeförhållanden förändras. Idag är det vanligt att man anlägger altaner eller uteplatser i direkt anslutning till bostadshuset. Även sådana, relativt enkla och reversibla tillägg, bör anpassas byggnadens karaktär både när det gäller storlek utformning och placering.

Även invändigt är det viktigt att tänka till före för att inte i onödan ändra byggnadens karaktär eller i värsta fall skada byggnaden. Ta till exempel inte bort väggar för att få en modern öppen planlösning. Att återställa huset blir dyrt om trenden vänder efter några år. Själva borttagandet av väggarna kan dessutom påverka husets stabilitet, om väggarna exempelvis är av slaggsten eller timmer. När det gäller köksinredningar är de platsbyggda fram till 1960-talet. Detta innebär att de har utgått ifrån just det kökets förutsättningar när köken har planerats och de är ofta mycket välfungerande. Det är svårt att nå samma resultat om den äldre köksinredningen rivs ned och ersätts med standardiserad köksinredning.

Traditionella material och metoder

Inom byggnadsvården nämns ofta att äldre byggnader ska underhållas med traditionella material och metoder. Vad menar vi med det?

Genom att underhålla sitt hus med de material som de byggdes med från början och med de metoder som då användes, förvissas man sig om att bibehålla så mycket som möjligt av husets kulturhistoriska värde som möjligt. Det kan dessutom vara vanskligt att blanda in främmande material i en äldre byggnad, både av konstruktions- och klimatmässiga skäl. Att blanda olika starka material kan ge risk för sprickbildning. För täta material på fel ställe kan i sin tur innebära risk för fukt och mögel. Vad som är traditionella material och metoder skiftar förstås beroende på vilken ålder huset har. En byggmetod som passar för ett hus uppfört 1870 är inte alltid lämpligt för en byggnad från 1930-talet.

Med traditionella material och metoder menar vi för det mesta att byggnaden bör underhållas med lika material som det ursprungliga utförandet. En fasad som har varit putsad med kalkputs ska inte lagas eller ersättas med cementhaltig puts. Likaså är det viktigt att strukturen på den putsade ytan bibehålls. En tidigare slätputsad fasad får till exempel vid restaurering ett helt nytt intryck om den spritputsas. En hyvlad panel ska lagas med hyvlat virke och inte sågat och en locklistpanel ska ersättas med locklistpanel och inte en lockpanel.

Vi menar också att hyvlade delar och fönster ska målas med linoljefärg och att sågat virke målas med slamfärg eller tjära, såvida det har varit den ursprungliga målningsbehandlingen. I senare tillkomna byggnader får hänsyn tas till de färger som var vanliga när huset uppfördes. Där taket är täckt med lertegel ska teglet kompletteras eller bytas ut till nytt lertegel i stället för att taket beläggs med betongpannor, tegelimiterande plåt eller korrugerad plåt. Likaså får ett tak som varit belagt med falsad plåt ett helt annat uttryck om den plåten byts mot korrugerad plåt. Trots att materialet är detsamma som tidigare är formen förändrad och byggnadens karaktär förvanskad och därigenom minskar husets kulturhistoriska värde.

I vissa fall kan man fortsätta att underhålla en byggnad med lika material som befintligt, även om dessa inte är ursprungliga. En förutsättning för detta är att materialet garanterat inte kan skada byggnaden.

Fasaddetaljer som till exempel en typ av listverk har ofta valts ut medvetet för att ge byggnaden en viss karaktär. Förgrovning och förenkling av dessa i samband med en renovering kan påverka byggnadens karaktär mycket påtagligt och därigenom minska det kulturhistoriska värdet. Detsamma gäller fönster. Förändrade proportioner, dimensioner, material och form vid ett fönsterbyte påverkar ofta uttrycket på hela byggnaden.

Inom byggnadsvården pratar vi ofta om att ”lappa och laga” så långt det är möjligt. Resonemanget är rimligt ur flera synvinklar: ekonomiska, miljömässiga och kulturhistoriska. En viktig aspekt är också att äldre material för det mesta är möjliga att underhålla, vilket inte alltid är fallet med nyare material. ”Underhållsfritt” kan i själva verket innebära att materialet inte går att underhålla, utan att det måste bytas ut då det är uttjänt. En tumregel är också att i god tid innan en renovering eller ett underhållsarbete påbörjas, söka information om huset och de metoder och material som användes då huset uppfördes.

Särskilda saker att ta hänsyn till i Svabensverk

För att bevara Svabensverks särpräglade karaktär finns det ett antal saker att ta hänsyn till vid framtida åtgärder som rör de inventerade byggnaderna:

- Tänk på att många av byggnaderna är gamla och att detta måste få synas även efter en renovering.
- Välj genomgående virke av god kvalitet och undvik om möjligt tryckimpregnerat virke.
- Var varsam med fasader av slaggsten då de är en viktig del i brukets karaktär. Slaggsten går dessutom inte längre att få tag på.
- Flytta inte byggnader, om det går att undvika, då byggnadernas placeringar i många fall är en del av brukets grundstruktur, vilken är viktig att bevara.
- Om nya byggnader ska uppföras inom Svabensverk bör dessa ta hänsyn till brukets axlar så att brukets grundstruktur kan bevaras. Det krävs tillstånd av länsstyrelsen inom eller strax utanför en fornlämning.
- De öppna ytorna inom bruksområdet är en väsentlig del av platsens karaktär.

Antikvarisk rådgivning

Länsmuseet Gävleborg har möjlighet att bistå med rådgivning inför underhåll eller eventuella förändringar av de redovisade fastigheterna. Museet kan även bidra med namn på hantverkare och företag med erfarenhet av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse då det blir dags att planera arbetena. För att undvika att kulturhistoriska värden går förlorade är det viktigt att kontakten tas på ett tidigt stadium.

KÄLLOR

Tryckta källor

Bergh, Folke. (u.å). *Svabensverk. En vägledning för besökare*. Tryckt informationshäfte i Läns museet Gävleborgs Faktarium.

Daeldus. *Tekniska museets årsskrift*. 1967 (Artikel utan författarnamn som bland annat berör Svabensverks järnbruk).

Gästrike-Hälsinge hembygdsförbund. 1973. *Bebyggelse i Bollnäs kommunblock*. Gävle.

Hovanta, Elise, Groop, Niklas och Franzén, Anders. 2024. *Svabensverks bruk. Arkeologisk utredning steg 1 och byggnadsinventering. Alfta socken Hälsingland 2023*. Hedesunda.

Kruusi, Johannes och Olsson, Ulrika. 2007. *Bebyggelse i Hofors – en byggnadsinventering. Läns museet Gävleborg*, rapport 2007:06. Gävle.

Olsson, Johan. 1949. Svabensverks bruk. I: *Hälsingerunor. En hembygdsbok 1949*. Lund.

Rothlind, Jane. 1977. *Svabensverks kyrka*. Hälsinglands kyrkor XXIX. Uppsala.

Otryckta källor

Bergh, Folke. *Svabensverk – en kärlek*. (Stencilerad kopia hos Bygdeföreningen).

Gäfvert, Hanna. 2021. *Kulturhistorisk utredning. Stallet, bruksarkivet och logen*. Svabensverk, Ovanåkers kommun. Edsbyn.

Ron, Helen de (1840-1912). Om livet på Svabensverks herrgård. Stencil i Läns museet Gävleborgs Faktarium.

Svabensverk. En kort historik (utan år eller författare angiven) Stencilerat häfte i Läns museet Gävleborgs Faktarium.

Arkiv

Läns museet Gävleborg

Ärendearkiv: Ovanåkers kommun, Alfta socken, Svabensverk, flera fastighetsbeteckningar.

Byggnadsinventering: Ovanåkers kommun, Alfta socken.

Bildarkiv

Nordiska museets arkiv

Hälsingland, Alfta socken, Svabensverk (kopior i Läns museet Gävleborgs Faktarium).

Brukssmedsinventeringen (Kopior i Läns museet Gävleborgs arkiv).

Muntliga källor

Gäfvert, Hanna. Planarkitekt. Ovanåkers kommun. Muntliga uppgifter april – juni 2022 samt mars–juni 2024.

Berglund, Hällpetters Maria. Svabensverks bygdeförening. Muntliga uppgifter i samband med fältinventeringen 2022.

Internet

www.jernkontoret.se (Bilder och teckningar från Svabensverk).

www.svabensverk.se (Bygdeföreningens hemsida).

www.svabensverksherrgard.se (Herrgårdens hemsida).

<http://app.raa.se/open/fornsok/>(Riksantikvarieämbetets Kulturmiljöregister).

Bilaga:
Inventerade byggnader
i Svabensverk

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Inventerare: Daniel Olsson

Datum: 2022-05-04

Fastighet	Ovanåker Svabensverk 1:2	Arkitekt	
Fornlämning	-	Byggår	1940-talet
Socken	Alfta	Ombyggnadsår	
Kommun	Ovanåker	Antal våningar	Två våningar + källare
Län	Gävleborg	Ursprunglig funktion	Affärs- och bostadshus
Husets benämning	Brukshandeln	Nuvarande funktion	Fritidshus

Historik	Affärs- och bostadshus från 1940-talet.
----------	---

Miljöbeskrivning (placering, omgivning mm)	Stor byggnad belägen direkt öster om riksvägen, mitt emot Bruksgatan. Sjötomt vid Hämmdammen. Staket av olika modeller omgärdar fastigheten.
--	--

Byggnadsdel	Beskrivning	Värdebärare
Form, volym mm	Rektangulär byggnad med sadeltak, något i suterrängläge mot öster.	Ja.
Grund	Gjuten målad grund i grågrön kulör.	Ja.
Fasad	Slätputsad fasad i gulbeige kulör.	Ja.
Entréer och portar	Indragen centralt placerad butiksentré med glasad brun dörr med rostfria partier. Skivklädd dörr med ruta upptill. Panelklädd dörr av trä mot varuintag. Brun trädörr. Balkong med smidesräcke. Gjuten källarnedgång med järnräcke.	Ja.
Fönster	Skyltfönster av trä, bruna med kopparbleck. Övriga fönster stående, i brun eller blå kulör, med mittpost och två respektive tre fönsterluffer.	Ja.
Tak	Tvåkupigt lertegel. Smäckert entrétak av plåt. Skorsten av synligt tegel med profilerat krön, plåtskorstenar.	Ja.
Övrigt	Välbevarad butiksinteriör. Samtida markiser.	Ja.

Övriga byggnader	Modern lekstuga av trä Uterum med väggar av rödmålad träpanel. Bastu med rödmålade väggar. Äldre garagebyggnad av rödmålat trä.	Garage: Ja. Övriga hus: Nej.
------------------	--	---------------------------------

Kulturhistoriskt värde	Tidstypiskt kombinerat affärs- och bostadshus med välbevarad exteriör samt oförändrad butiksinteriör.
Arkitektoniskt värde	Stilfull representant för folkhemmets affärsbyggnader med stark symmetri i fasaderna. Den medvetna placeringen i änden av Bruksgatan som en pendang till herrgården vittnar om en stor medvetenhet om brukssamhällets uppbyggnad och är en tidstypisk representant för utvecklingen av samhället och brukssamhället.

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Inventerare: Daniel Olsson

Datum: 2022-05-05

Fastighet	Ovanåker Svabensverk 1:7	Arkitekt	
Fornlämning	Fastigheten ligger inom L1951:1746 (Hytt- och Hammarområde)	Byggår	1963
Socken	Alfta	Ombyggnadsår	
Kommun	Ovanåker	Antal våningar	2
Län	Gävleborg	Ursprunglig funktion	Bygdegård
Husets benämning	Bygdegården	Nuvarande funktion	Bygdegård

Historik	Uppförd som bygdegård 1963 och invigd i maj 1965. Fönsterutformningen har senare förändrats, troligen som energibesparingsåtgärder på 1970- eller 1980-talet, då många fönster har satts igen eller minskats ned.
----------	---

Miljöbeskrivning (placering, omgivning mm)	Byggnad placerad i axeln från stallet mot nordöst.
--	--

Byggnadsdel	Beskrivning	Värdebärare
Form, volym mm	Rektangulär byggnad med sadeltak. Bottenvåningen delvis byggd som suterrängvåning.	Ja.
Grund	Putsad röd grund.	Ja.
Fasad	Stående rödmålad locklistpanel med vita knutar och omfattningar.	Ja (ej igensatta fönsterpartier).
Entréer och portar	Bruna glasade trädörrar. Pardörr vid huvudingång. Övriga enkeldörrar.	Ja.
Fönster	Vitmålade fönster med en båge och en ruta per båge. Vissa fönster på bottenvåningen av liggande format. Några fönster placerade parvis.	Nej.
Tak	Svart trapetskorrugerad plåt. Valmat entrétak med falsad Tvåkupigt lertegel, entrétak av falsad röd plåt. Skorstenar av plåt i svart kulör.	Tak: Nej. Entrétak: Ja.
Övrigt	Välbevarad interiör med samlingslokal och kök på bottenvåningen och en stor sal med scen på övervåningen. Vitmålad anslagstavla med glastrutor och tak vid den nordvästra fasaden. Röda betongplattor på marken framför huvudentré.	Ja.

Kulturhistoriskt värde	Den senaste allmänna byggnaden som uppförts i Svabensverk. Inpassad i brukets axlar. Välbevarad interiör, medan exteriören genomgått fler förändringar med igensättning av fönster och byte av takmaterial.
Arkitektoniskt värde	Anpassningen till terrängen genom suterrängvåningen och byggnadens placering i förhållande till brukssamhällets axlar ger ett högt arkitektoniskt värde. Byggnaden utgör en länk mellan järnbrukserans samhällsbyggnadsideal och 1900-talets folkrörelse.

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Inventerare: Daniel Olsson

Datum: 2022-05-04

Fastighet	Ovanåker Svabensverk 1:8	Arkitekt	
Fornlämning	Fastigheten ligger delvis inom L2024:350 (Husgrund, historisk tid) med tillhörande buffertzona	Byggår	1806
Socken	Alfta	Ombyggnadsår	1919 och 1900-talets slut
Kommun	Ovanåker	Antal våningar	En våning + vind
Län	Gävleborg	Ursprunglig funktion	Bostadshus
Husets benämning		Nuvarande funktion	Bostadshus/fritidshus

Historik	Ett av de äldsta bostadshusen för bruksarbetare som finns bevarat – finns förmodligen med på Nordiska museets karta över bruket 1851.
----------	---

Miljöbeskrivning (placering, omgivning mm)	Öppen gräsbevuxen mark med enstaka björkar. Odlingsytorna intill bostadshuset.
--	--

Byggnadsdel	Beskrivning	Värdebärare
Form, volym mm	Rektangulär byggnad med sadeltak. Vidbyggd veranda mot nordöst med pulpettak.	Ja.
Grund	Gjuten grå grund.	Ja.
Fasad	Stående rödmålad lockpanel med vita knutar, grå lockpanel på vägg vid veranda mot sydöst.	Ja.
Entréer och portar	Brun trädörr.	Ja.
Fönster	Sidohängda vitmålade fönsterbågar med två bågar per fönster och tre rutor per båge. Vitmålat stort perspektivfönster mot nordöst.	Ja.
Tak	Svart trapetskorrugerad plåt. Skorsten av synligt tegel.	Ja.
Övrigt	-	-

Övriga byggnader	Rödmålad modern friggebod med utskjutande smala träknutar, vit dörr och vita fönster, veranda under tak, sadeltak med tegelimiterande plåt i orange kulör. Bod med stående rödmålad träpanel, svart dörr, vitmålat fönster och tak av svart trapetskorrugerad plåt Vedbod av rödmålad gles panel med vita knutar och plåttak Garage med liggande rödmålad träpanel, brun vipport, vita omfattningar och tak av svart trapetskorrugerad plåt. Hundgård. Skjul av trä med tak av sinuskorrugerad plåt.	Nej.
------------------	---	------

Kulturhistoriskt värde	Bostadshusets värde ligger främst i att det troligen är ett av brukets äldsta bostadshus från tiden före 1851.
Arkitektoniskt värde	Bostadshusets proportioner och placering bidrar med kunskap om det tidiga brukssamhällets bebyggelse.

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Inventerare: Ulrika Olsson

Datum: 2022-05-04

Fastighet	Ovanåker Svabensverk 1:8	Arkitekt	
Fornlämning	Fastigheten ligger delvis inom L2024:350 (Husgrund, historisk tid) med tillhörande buffertzon	Byggår	1861
Socken	Alfta	Ombyggnadsår	
Kommun	Ovanåker	Antal våningar	1 + oinredd vind.
Län	Gävleborg	Ursprunglig funktion	Snickarverkstad och färdstuga
Husets benämning	Tvättstugan eller bryggstugan	Nuvarande funktion	Förråd/boende

Historik	Byggnaden uppfördes som tvättstuga och bryggstuga, troligen på 1860-talet.
----------	--

Miljöbeskrivning (placering, omgivning mm)	Byggnaden är belägen i den ursprungliga södra byggnadsaxeln.
--	--

Byggnadsdel	Beskrivning	Värdebärare
Form, volym mm	Rektangulär form, sadeltak.	Ja.
Grund	Slaggsten, något utskjutande.	Ja.
Fasad	Slaggsten med utskjutande vita hörnkedjor, pilastrar och takfot. Bottenplan markeras även på gavlarna genom den vita breda listen.	Ja.
Entréer och portar	Svarta släta träportar, enkla och dubbla.	Ja.
Fönster	Stående form om två/tre bågar med krysställd spröjs, fast mittpost, vita runda fönsteröppningar på vindsgavlarna, bågar saknas. (Fönsterrenovering pågår.) Överljus över en port, vitt trä.	Ja.
Tak	Sadeltak, tvåkupigt lertegel. En murad och vitputsad skorsten. Mönstersågade vita vindskivor.	Ja.

Kulturhistoriskt värde	En av 1860-talets slaggstensbyggnader på bruket. Välbevarade detaljer och placering i den ursprungliga södra byggnadsaxeln.
Arkitektoniskt värde	Byggnaden har trots sin enkla funktion givits höga arkitektoniska värden. Byggnadens starka spegelsymmetri accentueras genom sina stiliserade vitslammade pilastrar. Takfoten har en utragande trappning mot taket som stiliseras på gavlarna genom ett vitslammat band. Arkitekturen är kraftfull och indelningen av fasaden medvetet gjord. Slaggstenens förutsättningar har använts på ett medvetet sätt vid nyanseringen av fasaden. Kontrastverkan mellan slaggstenens mörka råa yta och de vitslammade partierna skapar dynamik.

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Inventerare: Daniel Olsson

Datum: 2022-05-05

Fastighet	Ovanåker Svabensverk 1:9	Arkitekt	
Fornlämning	-	Byggår	1865
Socken	Alfta	Ombyggnadsår	
Kommun	Ovanåker	Antal våningar	En våning + vind
Län	Gävleborg	Ursprunglig funktion	Bostadshus
Husets benämning		Nuvarande funktion	Bostadshus

Historik	Bostadshus som ursprungligen inrymt 8 lägenheter om ett rum och kök. Brokvistarna på gavlarna tillbyggda senare med brokvisten mitt på fasaden mot Bruksgatan som förebild.
----------	---

Miljöbeskrivning (placering, omgivning mm)	Byggnad placerad direkt vid vägen norr om Bruksgatan.
--	---

Byggnadsdel	Beskrivning	Värdebärare
Form, volym mm	Avlång rektangulär byggnad med sadeltak. Ingångar mitt på varje sida.	Ja.
Grund	Slaggsten	Ja.
Fasad	Fasad av slaggsten indelad i fält med ljusblå putsade knutar och pilastrar i vit kulör. Kraftig profilerad takfot med avtrappad form på gavlarna.	Ja.
Entréer och portar	Entréer med brokvistar mot nordväst, sydväst och sydost. Blå trädörrar med glasrutor; spegeldörrar, panelklädd dörr.	Ja.
Fönster	Sidohängda ljusblå fönsterbågar med två bågar per fönster på bottenvåningen och två bågar och en ruta per båge på övervåningen. Fönsteromfattningar i ljusblå kulör.	Ja.
Tak	Tak av tegelprofil i orange kulör. Vindskivor med profilerad kant. På brokvisten mot Bruksgatan tvåkupigt lertegel, övriga tak av tegelprofil i orange kulör. Tre plåtskorstenar.	Tegelprofil: Nej. Lertegel: Ja.
Övrigt	Ramp av aluminium. Tillverkade fågelholkar för tornseglare uppsatta vid takfoten.	Nej.

Övriga byggnader	Dessa beskrivs på uthusets blankett.	Uthus: Ja. Övriga: Nej.
------------------	--------------------------------------	----------------------------

Kulturhistoriskt värde	Välbevarat bostadshus i slaggsten vid Bruksgatan.
Arkitektoniskt värde	Ett av två bostadshus vilka genom sin likvärdiga arkitektur och placering visar ett tydligt samhällsbyggnadsideal. Arkitekturen är välbalanserad genom en symmetriskt indelad fasad där upprepningen tydliggör byggnadens ursprungliga innehåll av likvärdiga bostäder. Slaggstenen och de slammade pilastrarna skapar tillsammans en kraftfull enhet. Brokvisten väger upp tyngden i byggnadskroppen med sin slanka konstruktion där ”väggen” i stället består av ett hålrum.

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Inventerare: Daniel Olsson

Datum: 2022-05-05

Fastighet	Ovanåker Svabensverk 1:9	Arkitekt	
Fornlämning	-	Byggår	
Socken	Alfta	Ombyggnadsår	
Kommun	Ovanåker	Antal våningar	En våning
Län	Gävleborg	Ursprunglig funktion	Uthus
Husets benämning		Nuvarande funktion	Uthus/fårhus

Historik	Uthuslänga hörande till bostadshuset Svabensverk 1:9. Uppfördes ursprungligen för att rymma bodar och avträden. Den nuvarande byggnaden är relativt kraftigt ombyggd mot öster, där den idag rymmer en garagedel.
----------	---

Miljöbeskrivning (placering, omgivning mm)	Uthuslängan är en av tre belägna bakom de tidigare arbetarbostäderna. Samtliga är placerade norr om arbetarbostäderna i vinkel med dessa. Huset ligger söder om dammen och omges av gräsklädd mark.
--	---

Byggnadsdel	Beskrivning	Värdebärare
Form, volym mm	Rektangulär byggnad med sadeltak, carport med pulpettak tillbyggt mot nordöst.	Ja.
Grund	Grundstenar.	Ja.
Fasad	Stående rödmålad träpanel.	Ja.
Entréer och portar	Dörrar av stående panel i svart kulör.	Ja.
Fönster	-	-
Tak	Tvåkupigt lertegel. Carport med plåttak.	Ja.
Övrigt	Planer finns att sätta upp en solcellsanläggning på uthusets tak.	

Övriga byggnader	Modern liten paviljongsbyggnad i äldre stil med fasad av rödmålad locklistpanel, gråmålad trädörr, vita småspröjsade fönster med gråmålade foder och ett pyramidtak täckt av svart papp. Arbetsvagn på hjul med fasad av stående rödmålad träpanel, vita omfattningar och tak av röd trapetskorrugerad plåt. Hundgård med nätväggar och carport med plåttak.	Nej.
------------------	---	------

Kulturhistoriskt värde	Uthuset har ett pedagogiskt värde då det berättar om hur livet levdes bland arbetarna. Trots relativt hårdhänt renovering har uthuset ett värde.
Arkitektoniskt värde	Byggnadens vinkelräta placering mot bostadshuset vittnar om en medvetet utformad gård med fokus på funktion. Uppreningen av förrådsdörrar och den rytm i fasaden som detta bidrar till på båda långsidor gör att byggnadens funktion stärker arkitekturen.

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Inventerare: Daniel Olsson

Datum: 2022-05-04

Fastighet	Ovanåker Svabensverk 1:12	Arkitekt	
Fornlämning	-	Byggår	1900-talets början
Socken	Alfta	Ombyggnadsår	
Kommun	Ovanåker	Antal våningar	En våning + källare och vind
Län	Gävleborg	Ursprunglig funktion	Bostadshus
Husets benämning	Bostadshus	Nuvarande funktion	Fritidshus?

Historik	
----------	--

Miljöbeskrivning (placering, omgivning mm)	Bostadshus högt beläget på en udde i bruksdammen. Källarvåning i suterrängläge i sluttningen mot öster.
--	---

Byggnadsdel	Beskrivning	Värdebärare
Form, volym mm	Rektangulär byggnad med vidbyggt brett entréparti mot väster. Utskjutande källare mot öster.	Ja.
Grund	Gjuten grå.	Ja.
Fasad	Vit plåt som ska efterlikna locklistpanelade knutar.	Nej.
Entréer och portar	Betsad trädörr med glasruta. Entrétrappa av stål. Två röda garagedörrar.	Nej.
Fönster	Vita träbågar med fast mittpost. En ruta per båge.	Nej.
Tak	Sinuskorrugerad röd plåt. Skorsten av synligt tegel med profilerat krön.	Ja
Övrigt	Veranda av trä mot söder.	-

Övriga byggnader	Enkelt rödmålat uthus av skivmaterial och stående plank. Tak av pannplåt, respektive trapetskorrugerad plåt på tillbyggd del mot nordväst.
------------------	--

Kulturhistoriskt värde	Miljöskapande läge på en udde i Bruksdammen.
Arkitektoniskt värde	Byggnadens volym är synlig från brukssidan och dess placering utgör en fond för brukssamhället och påverkar därmed sin omgivning.

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Inventerare: Daniel Olsson

Datum: 2024-06-05

Fastighet	Ovanåker Svabensverk 1:27	Arkitekt	
Fornlämning	Fastigheten ligger delvis inom L2021:5236 (Hammarområde) med tillhörande buffertzon	Byggår	
Socken	Alfta	Ombyggnadsår	
Kommun	Ovanåker	Antal våningar	En våning
Län	Gävleborg	Ursprunglig funktion	Uthus
Husets benämning		Nuvarande funktion	Uthus

Historik	Uthusbyggnad hörande till bostadshuset Svabensverk 1:27, vilket ligger direkt utanför inventeringsområdet. Uthusbyggnadens tak är delvis raserat.
----------	---

Miljöbeskrivning (placering, omgivning mm)	Uthusbyggnaden ligger öster om vägen som löper i nordsydlig riktning genom denna del av området. Byggnaden är placerad i en slutning mot sydväst. Den omges av gräsbevuxen mark med lövvegetation.
--	--

Byggnadsdel	Beskrivning	Värdebärare
Form, volym mm	Rektangulär byggnad med sadeltak. Timrad del mot söder och del med stående träpanel mot norr.	Ja.
Grund	Grundstenar.	Ja.
Fasad	Liggande synligt rödmålat timmer utan utskjutande knutar, Stående rödmålad träpanel.	Ja.
Entréer och portar	Dörrar av stående panel i svart kulör.	Ja.
Fönster	Stående format, 2 bågar. Vitmålade med omfattningar i samma kulör.	Ja.
Tak	Tvåkupigt lertegel. Delvis provisoriskt täckt med trapetskorrugerad plåt.	Lertegel –ja, plåt –nej
Övrigt	En tillbyggd del mot öster har rasat	Nej

Övriga byggnader	-	Nej.
------------------	---	------

Kulturhistoriskt värde	Uthuset har ett pedagogiskt värde då det berättar om hur livet levdes bland arbetarna. Om byggnaden ska gå att rädda måste insatser sannolikt sättas in omgående.
Arkitektoniskt värde	-

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Inventerare: Daniel Olsson

Datum: 2024-06-05

Fastighet	Ovanåker Svabensverk 1:28	Arkitekt	
Fornlämning	Fastigheten ligger delvis inom L2021:5236 (Hammarområde) med tillhörande buffertzon	Byggår	1844
Socken	Alfta	Ombyggnadsår	
Kommun	Ovanåker	Antal våningar	En våning
Län	Gävleborg	Ursprunglig funktion	Uthus
Husets benämning		Nuvarande funktion	Uthus

Historik	Bostadshus från 1800-talets slut eller 1900-talets början.
----------	--

Miljöbeskrivning (placering, omgivning mm)	Bostadshuset ligger öster om den mindre väg som går i nordsydlig riktning genom området.
--	--

Byggnadsdel	Beskrivning	Värdebärare
Form, volym mm	Rektangulär byggnad i 1½ våning med tillbyggd del med pulpettak samt en brokvist mot väster.	Ja.
Grund	Murad grund av natursten.	Ja.
Fasad	Stående rödmålad träpanel med rödmålade knutar. Vitmålade knutbrädor på tillbyggnaden.	Ja.
Entréer och portar	Moderna dörrar i blå kulör. Båda med fönsterparti. Blåmålat trägolv och gröna träpelare vid brokvisten. Halvcirkelformad grönmålad trappa.	Nej.
Fönster	Stående fönster med 2 fönsterbågar och 3 rutor per båge. Fyrkantigt fönster med 1 fönsterbåge och 4 rutor. Sidliggare med 1 fönsterbåge och 2 respektive 3 rutor per fönsterbåge. Samtliga vitmålade.	-
Tak	Trapetskorrugerat plåttak, utbyggnad med tak av tvåkupigt lertegel. Tegelskorsten med profilerat krön.	Ja.
Övrigt	Luftvärmepump.	Nej.

Övriga byggnader	Rödmålad lada. Tak över virkesförvaring.	Lada – ja. Tak över virke – nej.
------------------	--	-------------------------------------

Kulturhistoriskt värde	Tidstypiskt bostadshus från 1800-talets slut eller 1900-talets början.
Arkitektoniskt värde	Den välbalanserade fasaden med sin tydliga symmetri på front- och gavelfasad samt enkelheten i den liggande fasspontpanelen ger byggnaden ett lugnt och harmoniskt uttryck.

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Inventerare: Daniel Olsson

Datum: 2024-06-06

Fastighet	Ovanåker Svabensverk 1:28	Arkitekt	
Fornlämning	Fastigheten ligger delvis inom L2021:5236 (Hammarområde) med tillhörande buffertzon	Byggår	
Socken	Alfta	Ombyggnadsår	
Kommun	Ovanåker	Antal våningar	En våning samt vind
Län	Gävleborg	Ursprunglig funktion	Ekonomibyggnad
Husets benämning		Nuvarande funktion	Ekonomibyggnad

Historik	Enkel ekonomibyggnad, sannolikt från 1900-talets början.
----------	--

Miljöbeskrivning (placering, omgivning mm)	Ekonomibyggnaden ligger öster om bostadshuset, i en sluttning mot söder.
--	--

Byggnadsdel	Beskrivning	Värdebärare
Form, volym mm	Rektangulär byggnad i 1½ våning med sadeltak. Tillbyggd mot väster med en liten utbyggnad med pulpettak för vedförvaring.	Ja.
Grund	Grundstenar.	Ja.
Fasad	Stående rödmålad träpanel.	Ja.
Entréer och portar	Dubbelportar av stående panel i svart respektive röd kulör.	Ja.
Fönster	Fönster med två fönsterbågar och tre rutor per båge. Vitmålade fönstersnickerier.	-
Tak	Sadeltak med tvåkupigt lertegel. Trapetskorrugerat plåttak på pulpettak.	Ja.
Övrigt		

Övriga byggnader	-	
------------------	---	--

Kulturhistoriskt värde	Enkel miljöskapande ekonomibyggnad.
Arkitektoniskt värde	

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Inventerare: Ulrika Olsson

Datum: 2022-05-05

Fastighet	Ovanåker Svabensverk 1:30	Arkitekt	
Fornlämning	Fastigheten ligger delvis inom Övrig kulturhistorisk lämning L2024:346 (Herrgården) med tillhörande buffertzon	Byggår	1800
Socken	Alfta	Ombyggnadsår	1825 och 1838
Kommun	Ovanåker	Antal våningar	2,5
Län	Gävleborg	Ursprunglig funktion	Herrgård
Husets benämning	Herrgård	Nuvarande funktion	Bostadshus

Historik	Herrgården uppfördes år 1800 i en våning samt vind och byggnaden var då rödmålad. Huset fick nuvarande utformning vid en på- och ombyggnad 1825 då den andra våningen inreddes och husets karaktäristiska brutna gavelspetsar tillkom. Denna takutformning blev sedan vanlig på mängder av hälsingegårdar i Voxnadal. År 1838 byggdes den så kallade pocheren, tillbyggnaden mot sydväst, som inrymde kök.
----------	--

Miljöbeskrivning (placering, omgivning mm)	Herrgårdsallén med björkar löper i nordväst/sydvästlig riktning. I nordväst ligger herrgården. Mot Bruksgatan avgränsas tomten av en hög granhäck. Sydöst om herrgården ligger f.d. prästgården. Herrgården är belägen i en sluttning mot nordväst.
--	---

Byggnadsdel	Beskrivning	Värdebärare
Form, volym mm	Högrest rektangulär form med en lägre tillbyggnad på sydvästra gaveln. Veranda med balkong på framsidan och balkong på baksidan. Tillbyggd källare på lägre del på baksidan. Sadeltak med brutna gavelspetsar/sadeltak.	Ja.
Grund	Grå spritputs, våningshög på baksidan då byggnaden ligger i en sluttning.	Ja.
Fasad	Liggande bred spontat panel, hyvlad. Ljust rosa. Vita fönsterfoder med bred markerad övre del. Vit profilerad takfot. På framsidan, öppen veranda med ovanliggande balkong. Svarvade pelare och smäckert räcke med snedställda/krysställda spjälor. På balkongen dessutom cirkelformade snickerier i räcket. Indragen entré med klassicistiska drag på utbyggnadens gavel. Två svarvade pelare leder in. Balkongen med stomme av gjuten cement. Snedställda träspjälor.	Ja.
Entréer och portar	Ljust duvblå dubbeldörr i huvudentré, ljust duvblå dörr i gavelentré på tillbyggnaden, vit balkongdörr mot gård, vit dubbeldörr mot balkong på baksidan, dörren i samma typ av form som fönstren.	Ja.
Fönster	Stående rektangulär form, två bågar om tre rutor delade med en fast mittpost, vita, trä. Liggande form med bågar om två rutor delade med en fast mittpost, vita, trä.	Ja.
Tak	Sadeltak med brutna gavelspetsar på huvudbyggnad, sadeltak på lägre tillbyggnad, pulpettak över balkongen. Galvaniserad omålad skivtäckning med raka tvärfalsar. Tre murade skorstenar. Tvåkupigt lertegel på källardelen.	Ja.

Kulturhistoriskt värde	Mycket betydelsefull och tidig byggnad i brukets historia och i bruksanläggningens uppbyggnad. Föregångare som kom att påverka utformningen av hälsingegårdarnas takutformning i Voxnadal.
Arkitektoniskt värde	Den högresta byggnadskroppen med sin stora mängd fönster vilka är konsekvent placerade i lodlinje på båda långsidor vittnar om en högburen arkitektur med förebilder inom slottsarkitekturen. Verandans luftiga utformning och baldakinliknande tak, pocherens tempelmotiv samt fasadens lätta anslag i den liggande panelen bär tydliga drag av empir. Byggnadens arkitektoniska värde som stilbildare för landskapets hälsingegårdar är mycket högt.

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Inventerare: Daniel Olsson

Datum: 2022-05-05

Fastighet	Ovanåker Svabensverk 1:30	Arkitekt	
Fornlämning	Fastigheten ligger delvis inom Övrig kulturhistorisk lämning L2024:346 (Herrgården) med tillhörande buffertzon.	Byggår	1836
Socken	Alfta	Ombyggnadsår	
Kommun	Ovanåker	Antal våningar	1 ½ våning + källare
Län	Gävleborg	Ursprunglig funktion	Kontor, skollokal, bostad
Husets benämning	Prästgården	Nuvarande funktion	Rumsuthyrning

Historik	Uppförd som brukskontor, skolbyggnad och bostad. Fick senare namnet prästgården då Svabensverks präst var bosatt här.
----------	---

Miljöbeskrivning (placering, omgivning mm)	Flygelbyggnad till herrgården. Gårdsplan med rundkörning nordöst om huset. Gräsklädd mark med stora träd.
--	---

Byggnadsdel	Beskrivning	Värdebärare
Form, volym mm	Rektangulär bred byggnad med sadeltak.	Ja.
Grund	Murad grund av sten. Verandor mot nordöst och sydväst med trärappor intill.	Ja.
Fasad	Liggande rödmålad fasspontpanel samt stående rödmålad panel. Vita fönsteromfattningar och vitmålade knutlådor.	Ja.
Entréer och portar	Gulmålad pardörr mot nordöst. Ljusare speglar. Vitmålad trädörr med karosseripanel och en ruta mot sydväst. Verandataket mot nordöst tillfälligt nedplockat då det var i dåligt skick.	Ja.
Fönster	Sidohängda vitmålade fönster med två bågar och tre rutor per båge. Sidoliggare på övervåningen med två rutor per båge på långsidorna. Vitmålat småspröjsat överljusfönster över dörr mot gård.	Ja.
Tak	Tvåkupigt tegeltak. Pulpettak av plåt över veranda. Två skorstenar med profilerade krön, en putsad och en av synligt tegel.	Ja.
Övrigt	Brandstegar med balkonger på gavlarna. Lutande lucka till källare intill verandan mot sydväst. Vitmålade träbänkar av traditionell modell. Troligen välbevarad rumsindelning.	Ja.

Kulturhistoriskt värde	Viktig byggnad från brukstiden med välbevarad exteriör.
Arkitektoniskt värde	Byggnadens form och proportioner knyter hör till knuttimringstraditionen. Det arkitektoniska värdet förhöjs av de två verandornas kolonner och baldakintak som knyter byggnaden till herrgården och det ståndsmässiga sammanhanget. Verandan på frontfasaden är nedmonterad och förvaras av fastighetsägaren.

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Inventerare: Ulrika Olsson

Datum: 2022-05-05

Fastighet	Ovanåker Svabensverk 1:30	Arkitekt	
Fornlämning	Fastigheten ligger delvis inom Övrig kulturhistorisk lämning L2024:346 (Herrgården) med tillhörande buffertzona	Byggår	1831
Socken	Alfta	Ombyggnadsår	
Kommun	Ovanåker	Antal våningar	1
Län	Gävleborg	Ursprunglig funktion	Visthusbod
Husets benämning	Visthusboden	Nuvarande funktion	Bod/förråd

Historik	Huset fungerade ursprungligen som en visthusbod till herrgården och är därför placerad relativt nära herrgårdens kök.
----------	---

Miljöbeskrivning (placering, omgivning mm)	Visthusboden är belägen sydväst om herrgården.
--	--

Byggnadsdel	Beskrivning	Värdebärare
Form, volym mm	Kvadratisk byggnad med pyramidtak.	Ja.
Grund	Ej synlig.	
Fasad	Rödslammat liggande timmer, vita knutar och dörrfoder.	Ja.
Entréer och portar	Svart liggande panel, rödslammad slät bräddörr.	Ja.
Fönster	Två bågar om tre rutor med fast mittpost, trä, vita.	Ja.
Tak	Pyramidtak belagt med enkupigt lertegel, nocktegel, vit profilsågad takfotsbräda.	Ja.

Kulturhistoriskt värde	Viktig äldre timmerbyggnad med speciell utformning och som ingår i herrgårdsmiljön.
Arkitektoniskt värde	Stringent arkitektur där pyramidtaket är en självklar konsekvens av den kvadratiske formen. En formtyp som är relativt vanlig i herrgårds- och högreståndsmiljöer. Vattbrädans detaljering, som inte bara är en estetisk detalj utan även ett skydd för taktassen, höjer byggnadens arkitektoniska värde.

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Inventerare: Ulrika Olsson

Datum: 2022-05-05

Fastighet	Ovanåker Svabensverk 1:30	Arkitekt	
Fornlämning	Fastigheten ligger delvis inom Övrig kulturhistorisk lämning L2024:346 (Herrgården) med tillhörande buffertzona	Byggår	Omkring 1840
Socken	Alfta	Ombyggnadsår	
Kommun	Ovanåker	Antal våningar	1
Län	Gävleborg	Ursprunglig funktion	Lekstuga
Husets benämning	Lekstuga	Nuvarande funktion	Utan funktion/lekstuga

Historik	Lekstugan uppfördes sannolikt under brukets glansperiod under ägarfamiljen De Rons tid, men det är oklart om placeringen är den ursprungliga. Byggnaden hade fram till åtminstone 2006 tak av spån.
----------	---

Miljöbeskrivning (placering, omgivning mm)	Lekstugan är belägen i den nordöstra delen av den forna herrgårdsparken.
--	--

Byggnadsdel	Beskrivning	Värdebärare
Form, volym mm	Rektangulär, näst intill kvadratisk, valmat sadeltak.	Ja.
Grund	Hörnstenar av natursten.	Ja.
Fasad	Hyvlat bred brädpanel, gul. Ljust grå knutar och foder. Utkragad profilerad takfot.	Ja.
Entréer och portar	Ljust grå fyllningsdörr med sniderier. Träbro.	Ja.
Fönster	Stående form, nätta bågar om sex rutor med en bred mittpost. Trä, ljust grå.	Ja.
Tak	Valmat sadeltak, svart takpapp.	Ja.

Kulturhistoriskt värde	Mycket tidig och välbevarad lekstugebyggnad som sedan uppförandet varit en viktig del i herrgårdsparken.
Arkitektoniskt värde	Byggnaden har trots sin ringa skala och enkla funktion förärats med en medveten högre ståndarkitektur och bidrar därigenom till att höja sammanhanget och platsens värde.

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Inventerare: Ulrika Olsson

Datum: 2022-05-05

Fastighet	Ovanåker Svabensverk 1:31	Arkitekt	
Fornlämning	Fastigheten ligger delvis inom L1951:1746 (Hytt- och hammarområde) samt L1950:6489, L2021:5236, L2023:8064, L2023:8065, L2023:8066 och L2023:8074 med tillhörande buffertzoner samt berörs av L2024:346:s buffertzon	Byggår	1836
Socken	Alfta	Ombyggnadsår	
Kommun	Ovanåker	Antal våningar	1 + oinredd vind
Län	Gävleborg	Ursprunglig funktion	Bagarstuga och tvättstuga
Husets benämning	Bagarstuga och tvättstuga	Nuvarande funktion	Ingen specifik, ev. bagarstuga

Historik	
----------	--

Miljöbeskrivning (placering, omgivning mm)	Bagarstugan är belägen i anslutning till den åttkantiga vedboden och det lilla rökhuset.
--	--

Byggnadsdel	Beskrivning	Värdebärare
Form, volym mm	Rektangulär form med sadeltak.	Ja.
Grund	Natursten/gjuten.	Ja.
Fasad	Rödslammat liggtimmer, vita knutar och foder.	Ja.
Entréer och portar	Tjärstrukna panelklädda dörrar.	Ja.
Fönster	Stående form, två bågar om tre rutor delade med mittpost, vita i trä. Kvadratisk form med två bågar om två rutor, vita i trä. Vitmålat överljus. På vindsgavlarna finns öppningar med välvd överkant, i dagsläget igenbyggda med panel.	Ja.
Tak	Sadeltak med tvåkupigt betongtegel, murad skorsten med utkragat krön.	Ja, form, kulör och material i skorsten, ej i betongtegel.

Kulturhistoriskt värde	Välbevarad ekonomibyggnad i ett miljöskapande läge vid Bruksån.
Arkitektoniskt värde	Arkitekturen vittnar om byggnadens funktion som nyttobyggnad för brukets invånare. Enkelheten i den fönsterlösa entréfasaden kompenseras av en mångfald av ljusinsläpp på övriga tre fasader. Karaktärsskapande är de välvda öppningarna i de båda gavelspetsarna. Byggnadens placering vid åkröken kommer ur dess funktion men ger den även ett estetiskt värde.

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Inventerare: Ulrika Olsson

Datum: 2022-05-05

Fastighet	Ovanåker Svabensverk 1:31	Arkitekt	
Fornlämning	Fastigheten ligger delvis inom L1951:1746 (Hytt- och hammarområde) samt L1950:6489, L2021:5236, L2023:8064, L2023:8065, L2023:8066 och L2023:8074 med tillhörande buffertzoner samt berörs av L2024:346:s buffertzon	Byggår	1800-talets första hälft
Socken	Alfta	Ombyggnadsår	
Kommun	Ovanåker	Antal våningar	1
Län	Gävleborg	Ursprunglig funktion	Rökhus
Husets benämning	Rökhus	Nuvarande funktion	Ingen funktion/rökhus

Historik	
----------	--

Miljöbeskrivning (placering, omgivning mm)	Det lilla rökhuset är beläget i anslutning till den åttkantiga vedboden och tvättstugan/bagarstugan.
--	--

Byggnadsdel	Beskrivning	Värdebärare
Form, volym mm	Kvadratisk liten byggnad med pyramidtak.	Ja.
Grund	Hörnstenar av natursten, knappt synliga.	Ja.
Fasad	Slät rödslammad brädpanel.	Ja.
Entréer och portar	Svart smal bräddörr.	Ja.
Fönster	-	
Tak	Pyramidtak, svart takpapp, plåt under.	Ja.

Kulturhistoriskt värde	Liten äldre byggnad med karaktäristisk utformning som inrymmer en rök.
Arkitektoniskt värde	Rökhuset har givits en utformning med hög medvetenhet om detaljernas betydelse för helheten och funktionen. Dörren är integrerad i fasaden och avviker från fasadytan endast genom avvikande kulör och pyramidtaget blir en självklar avslutning på den kvadratiske planen.

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Inventerare: Ulrika Olsson

Datum: 2022-05-05

Fastighet	Ovanåker Svabensverk 1:31	Arkitekt	
Fornlämning	Fastigheten ligger delvis inom L1951:1746 (Hytt- och hammarområde) samt L1950:6489, L2021:5236, L2023:8064, L2023:8065, L2023:8066 och L2023:8074 med tillhörande buffertzoner samt berörs av L2024:346:s buffertzon	Byggår	Eventuellt 1836
Socken	Alfta	Ombyggnadsår	
Kommun	Ovanåker	Antal våningar	1
Län	Gävleborg	Ursprunglig funktion	Vedbod och dass.
Husets benämning	Vedbod och dass	Nuvarande funktion	Ingen funktion/förråd

Historik	
----------	--

Miljöbeskrivning (placering, omgivning mm)	Den åttkantiga vedboden med dass är belägen mitt emellan det lilla rökhuset och tvättstugan/bagarstugan.
--	--

Byggnadsdel	Beskrivning	Värdebärare
Form, volym mm	Åttkantig byggnad med vidbyggt dass.	Ja.
Grund	Ej synlig.	
Fasad	Slät rödslammad brädpanel, rödslammade lister och knutar, profilerad utskjutande takfot.	Ja.
Entréer och portar	Svarta släta brädportar.	Ja.
Fönster	-	
Tak	Pyramidtak, svart takpapp, plåt under. Dasset med pappklätt pulpettak, plåt under.	Ja.

Kulturhistoriskt värde	Äldre liten ekonomibyggnad med karaktäristisk utformning.
Arkitektoniskt värde	En oktagonformad byggnad vars ingående detaljer såsom pilasterliknande hörnkedjor, frisen som löper runt hela fasadanden och den stegvis utkragande takfotsinklädningen vittnar om god kunskap hos upphovspersonen inom den klassiska arkitekturen. Vidbyggnaden är medvetet integrerad i den oktagonformade planen.

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Inventerare: Daniel Olsson

Datum: 2022-05-05

Fastighet	Ovanåker Svabensverk 1:31	Arkitekt	
Fornlämning	Fastigheten ligger delvis inom L1951:1746 (Hytt- och hammarområde) samt L1950:6489, L2021:5236, L2023:8064, L2023:8065, L2023:8066 och L2023:8074 med tillhörande buffertzoner samt berörs av L2024:346:s buffertzon	Byggår	1800-talet
Socken	Alfta	Ombyggnadsår	
Kommun	Ovanåker	Antal våningar	
Län	Gävleborg	Ursprunglig funktion	Förvaring
Husets benämning	Härbre	Nuvarande funktion	Förvaring?

Historik	Härbret finns inte inritat på Nordiska museets karta över bruket 1851, så endera är huset uppfört därefter eller så har byggnaden flyttats till nuvarande plats efter detta årtal.
----------	--

Miljöbeskrivning (placering, omgivning mm)	Härbret ligger en liten bit norr om vägen till sjön Amungen. Omges av gräsbevuxen mark.
--	---

Byggnadsdel	Beskrivning	Värdebärare
Form, volym mm	Traditionellt härbre med syllram. Rektangulär timrad byggnad med sadeltak.	Ja.
Grund	Brunfärgad syllram av trä med åtta stolpar, sannolikt fyra ursprungliga kraftigare i hörnen och fyra smalare. Trappa av trä med tre steg.	Ja.
Fasad	Brun timmerfasad med utskjutande knutar. Härbrets trägolv skjuter ut på sidorna.	Ja.
Entréer och portar	Dörr med snedställd träpanel i svart kulör.	Ja.
Fönster	-	
Tak	Spåntak av spån mednockbrädor av trä.	Ja.
Övrigt	Kraftigt mossbevuxet spåntak.	Ja.

Kulturhistoriskt värde	Vanligt förekommande förvaringsbyggnad på landsbygden. Byggnadstypens konstruktion där timringen sker ovan en syllram på ben ger en mycket tålig konstruktion som skyddas från fukt och skadedjur.
Arkitektoniskt värde	Härbret är kubformigt och uttrycker styrka och stabilitet. Byggnaden är antagligen flyttad till platsen i vid 1900-talets mitt och saknar naturlig koppling till platsen vad gäller sammanhang eller funktion.

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Inventerare: Daniel Olsson

Datum: 2022-05-05

Fastighet	Ovanåker Svabensverk 1:31	Arkitekt	
Fornlämning	Fastigheten ligger delvis inom L1951:1746 (Hytt- och hammarområde) samt L1950:6489, L2021:5236, L2023:8064, L2023:8065, L2023:8066 och L2023:8074 med tillhörande buffertzoner samt berörs av L2024:346:s buffertzon	Byggår	1840
Socken	Alfta	Ombyggnadsår	1884
Kommun	Ovanåker	Antal våningar	1
Län	Gävleborg	Ursprunglig funktion	Labbe (vilobyggnad för brukets smeder)
Husets benämning	Klensmedjan	Nuvarande funktion	Används ej

Historik	Huset uppfördes som en så kallad Labbe, det vill säga en vilobyggnad för brukets smeder, men byggdes sedan om för att inrymma en klensmedja.
----------	--

Miljöbeskrivning (placering, omgivning mm)	Huset är placerat i sluttning mot norr, direkt söder om ån, och den omges av gräsvegetation och sly.
--	--

Byggnadsdel	Beskrivning	Värdebärare
Form, volym mm	Rektangulär form, sadeltak.	Ja.
Grund	Slaggsten respektive natursten.	Ja.
Fasad	Putsad fasad i vit kulör. Gavelpartier med stående rödmålad träpanel.	Ja.
Entréer och portar	Centralt placerad pardörr på långsidan mot söder. Brunmålad träpanel, utanpåliggande beslag.	Ja.
Fönster	Stående form med 2 sidohängda bågar och 3 rutor per båge. Färg bortvittrad. Galler av järn innanför.	Ja.
Tak	Sadeltak, tvåkupigt lertegel mednockpannor. Skorsten av slaggsten.	Ja.
Övrigt	Välbevarad interiör med ässja och arbetsbänkar av trä bevarade.	Ja.

Kulturhistoriskt värde	Viktig liten industribyggnad som tidigare fungerat som labbe, det vill säga vilobyggnad för smederna.
Arkitektoniskt värde	Byggnadens blygsamma skala, vitputsade fasader och dess placering väcker intresse och dess forna funktion av viloplats för smeder gör arkitekturen till ett historiskt dokument om arbetsmiljöförhållanden vid ett järnbruk.

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Inventerare: Daniel Olsson

Datum: 2022-05-05

Fastighet	Ovanåker Svabensverk 1:31	Arkitekt	
Fornlämning	Fastigheten ligger delvis inom L1951:1746 (Hytt- och hammarområde) samt L1950:6489, L2021:5236, L2023:8064, L2023:8065, L2023:8066 och L2023:8074 med tillhörande buffertzoner samt berörs av L2024:346:s buffertzon	Byggår	1872
Socken	Alfta	Ombyggnadsår	
Kommun	Ovanåker	Antal våningar	1 våning
Län	Gävleborg	Ursprunglig funktion	Stålugn/Klensmedja
Husets benämning	Stålugnen/Klensmedjan	Nuvarande funktion	Ägslakteri/förråd

Historik	Uppförd som klensmedja (var då dubbelt så stor som slaggstensdelen) men har efter brukstiden bland annat använts som ägslakteri och förråd.
----------	---

Miljöbeskrivning (placering, omgivning mm)	Byggnad placerad direkt sydväst om ån. Ligger mellan kalkladan och den nuvarande klensmedjan.
--	---

Byggnadsdel	Beskrivning	Värdebärare
Form, volym mm	Kvadratisk hög byggnad med sadeltak, utbyggd med garage mot sydöst och en carport mot nordväst och en garagedel mot sydväst.	Ja.
Grund	Slaggsten respektive hörnstolar (garage och carport).	Slaggsten: Ja.
Fasad	Slaggstensfasad med rundbågiga fönsteröppningar. Garage med rödmålad träpanel. Garagedel med rödmålad locklistpanel. Rödmålad fjällpanel vid gavelparti.	Slaggsten: Ja. Övriga delar: Nej.
Entréer och portar	Smala portar av trä med utanpåliggande beslag.	Nej.
Fönster	Fönsteröppningar igensatta med brunmålad träpanel.	Nej.
Tak	Svart trapetskorrugerad plåt.	Nej.
Övrigt		

Kulturhistoriskt värde	Viktig byggnad från brukstiden, som genomgått flera om- och tillbyggnader senare. Delarna av slaggsten är viktiga att bevara.
Arkitektoniskt värde	Intressant arkitektur har skapats genom att de äldre väggarnas slaggstensmur använts i en byggnad med helt ny funktion där långsidorna kapats och en ny gavelvägg av trä tillfogats. Vidbyggnaderna av enkel karaktär flankerar den tunga slaggstenskroppen. En återbrukad byggnad där den nya funktionen ökar dess bruksvärde och borgar för framtida underhåll.

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Inventerare: Daniel Olsson

Datum: 2022-05-05

Fastighet	Ovanåker Svabensverk 1:31	Arkitekt	
Fornlämning	Fastigheten ligger delvis inom L1951:1746 (Hytt- och hammarområde) samt L1950:6489, L2021:5236, L2023:8064, L2023:8065, L2023:8066 och L2023:8074 med tillhörande buffertzoner samt berörs av L2024:346:s buffertzon	Byggår	Troligen 1870-talet
Socken	Alfta	Ombyggnadsår	
Kommun	Ovanåker	Antal våningar	
Län	Gävleborg	Ursprunglig funktion	Skorsten
Husets benämning	Skorsten, har tillhört rostugn	Nuvarande funktion	-

Historik	Skorsten av slaggsten som hört till en riven rostugn.
----------	---

Miljöbeskrivning (placering, omgivning mm)	Omgiven av gräsklädd mark. Står relativt nära kalkladan och den tidigare klensmedjan.
--	---

Byggnadsdel	Beskrivning	Värdebärare
Form, volym mm	Hög kvadratisk skorsten i fyra etage.	Ja.
Grund	Ej synlig.	-
Fasad	Fasad av slaggsten i tre etage. Järnkramlor håller ihop vid hörnen. Överst en del av synligt tegel, avsmalnande uppåt. Denna del har ursprungligen varit putsad. Profilerad avslutning uppåt.	Ja.
Entréer och portar	-	-
Fönster	-	-
Tak	Plåtbeslag överst.	-
Övrigt	Plåtbeslaget överst är skadat. Gräs och tallplantor växer på skorstenens olika etage.	-

Kulturhistoriskt värde	Miljöskapande hög slaggstensskorsten från brukstiden.
Arkitektoniskt värde	Skorstenens placering utan synlig koppling till en byggnad ger den ett monumentalt uttryck. Den raka stegvis avtrappande konstruktionen med sina sammanhållande järnbeslag kopplar tydligt samman funktion och arkitektur.

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Inventerare: Daniel Olsson

Datum: 2022-05-05

Fastighet	Ovanåker Svabensverk 1:31	Arkitekt	
Fornlämning	Fastigheten ligger delvis inom L1951:1746 (Hytt- och hammarområde) samt L1950:6489, L2021:5236, L2023:8064, L2023:8065, L2023:8066 och L2023:8074 med tillhörande buffertzoner samt berörs av L2024:346:s buffertzon	Byggår	1872
Socken	Alfta	Ombyggnadsår	
Kommun	Ovanåker	Antal våningar	1 våning + vind
Län	Gävleborg	Ursprunglig funktion	Kalklada
Husets benämning	Kalkladan/Forsladan	Nuvarande funktion	Slakteri

Historik	Uppförd som kalklada, men har under 1980- och 1990-talet använts som en utställningslokal där äldre föremål från bruket har visats. Står delvis på grunden till n tidigare malmkross eller järnbod uppförd 1804.
----------	--

Miljöbeskrivning (placering, omgivning mm)	Byggnad placerad direkt sydväst om ån. Ligger mellan masugnen och den tidigare klensmedjan. Gräsklädd mark intill. Rester av enstensatt inloppskanal intill byggnaden.
--	--

Byggnadsdel	Beskrivning	Värdebärare
Form, volym mm	Rektangulär byggnad med sadeltak.	Ja.
Grund	Hörnstenar och trästolpar.	Ja.
Fasad	Stående rödmålad träpanel.	Ja.
Entréer och portar	Rödmålade respektive svarta portar av träpanel. Stående brunröd lucka till vind med profilerad omfattning.	Ja.
Fönster	Vitmålade fönster med småspröjsade glas. Profilerad omfattning i rödbrun kulör.	Ja.
Tak	Tvåkupigt tegeltak mednockpannor.	Ja.
Övrigt	Tegeltaket ligger ovanpå ett äldre spåntak.	Ja.

Kulturhistoriskt värde	Viktig industribyggnad av trä från brukstiden med påkostade utsmykningsdetaljer.
Arkitektoniskt värde	Det arkitektoniska värdet ligger främst i detaljeringsgraden av fasadens ingående delar. Denna omsorg har givits en byggnad vars funktion och form är av enkel karaktär och härigenom ställs krav på respekt i den framtida förvaltningen.

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Inventerare: Ulrika Olsson

Datum: 2022-05-05

Fastighet	Ovanåker Svabensverk 1:31	Arkitekt	
Fornlämning	Fastigheten ligger delvis inom L1951:1746 (Hytt- och hammarområde) samt L1950:6489, L2021:5236, L2023:8064, L2023:8065, L2023:8066 och L2023:8074 med tillhörande buffertzoner samt berörs av L2024:346:s buffertzon	Byggår	1868
Socken	Alfta	Ombyggnadsår	
Kommun	Ovanåker	Antal våningar	1
Län	Gävleborg	Ursprunglig funktion	Matkällare
Husets benämning	Matkällare	Nuvarande funktion	Ingen funktion/förråd

Historik	Byggnaden finns inritad på Nordiska museets karta föreställande bruket 1851.
----------	--

Miljöbeskrivning (placering, omgivning mm)	Den långa slaggstenskällaren är belägen nära dammen, norr om fastigheten Ovanåker Svabensverk 4:1.
--	--

Byggnadsdel	Beskrivning	Värdebärare
Form, volym mm	Rektangulär form med jordtak mot sydväst.	Ja.
Grund	Slaggsten.	Ja.
Fasad	Slaggsten.	Ja.
Entréer och portar	Åtta portar av liggande slät panel, spår av duvblå kulör.	Ja.
Fönster	-	
Tak	Jord och gräs.	Ja.

Kulturhistoriskt värde	Byggnadshistoriskt och samhällshistoriskt värde. Ett av brukets slaggstenshus.
Arkitektoniskt värde	Valvslagningen samt dörrarnas upprepning ger byggnadens enda fasad en rytm med estetiska värden. Jordkällaren som skulle tjäna många år även en symbol för brukssamhällets vilja att ordna samhällets funktioner enligt en uttalad idé.

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Inventerare: Daniel Olsson

Datum: 2022-05-05

Fastighet	Ovanåker Svabensverk 1:31	Arkitekt	
Fornlämning	Fastigheten ligger delvis inom L1951:1746 (Hytt- och hammarområde) samt L1950:6489, L2021:5236, L2023:8064, L2023:8065, L2023:8066 och L2023:8074 med tillhörande buffertzoner samt berörs av L2024:346:s buffertzon	Byggår	1870–1890-talet
Socken	Alfta	Ombyggnadsår	
Kommun	Ovanåker	Antal våningar	
Län	Gävleborg	Ursprunglig funktion	Lusthus
Husets benämning	Lusthuset	Nuvarande funktion	Takförsedd sittplats

Historik	Lusthus byggt i herrgårdsparken, senare flyttat till en plats öster om herrgårdens fastighet, därifrån till en plats norr om kyrkan och slutligen till nuvarande läge intill en grillplats vid Bruksgatan.
----------	--

Miljöbeskrivning (placering, omgivning mm)	Står på den så kallade slagghvarpen, det vill säga den öppna ytan intill Bruksgatan. Grillplats intill med grill och träbänkar.
--	---

Byggnadsdel	Beskrivning	Värdebärare
Form, volym mm	Åttkantig byggnad med åttkantigt tak. Fyra av byggnadens sidor är längre än de övriga.	Ja.
Grund	Står på lecablock	Nej.
Fasad	Brunmålad sockelbräda. Grönmålad träspaljé. Vitmålade pelare med utsmyckningar vid öppningen. Tandsnittslist under takkanten.	Ja.
Entréer och portar	Öppningar mot öster respektive väster.	Ja.
Fönster	-	-
Tak	Svart takpapp. Vitmålad spira av trä (ligger nu i delar inuti byggnaden).	Ja.
Övrigt	Två vitmålade bänkar av trä med profilerade stöd under.	Ja.

Kulturhistoriskt värde	Lusthuset är en tidstypisk parkbyggnad, som tappat en del av sitt ursprung, då den flyttats från herrgårdsparken där den ursprungligen varit placerad.
Arkitektoniskt värde	Lusthusets nätväggar av trälistor skapar en semitransparent vägg av textil karaktär liksom även tandsnittslisten som i detta sammanhang liknar en rad av vimplar. Den så karaktäristiska krokanliknande spiran som skall sitta på taket behövs på sin ursprungliga plats för att avsluta byggnaden uppåt på ett elegant sätt. Paviljongbyggnaden som typ hör hemma i ett sammanhang av anlagd trädgård/park och dess nuvarande placering är därför främmande.

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Inventerare: Daniel Olsson

Datum: 2024-06-06

Fastighet	Ovanåker Svabensverk 1:31	Arkitekt	
Fornlämning	Fastigheten ligger delvis inom L1951:1746 (Hytt- och hammarområde) samt L1950:6489, L2021:5236, L2023:8064, L2023:8065, L2023:8066 och L2023:8074 med tillhörande buffertzoner samt berörs av L2024:346:s buffertzon	Byggår	
Socken	Alfta	Ombyggnadsår	
Kommun	Ovanåker	Antal våningar	En våning
Län	Gävleborg	Ursprunglig funktion	Ekonomibyggnad/älgslakteri
Husets benämning		Nuvarande funktion	Älgslakteri

Historik	Byggnad som inrymmer ett älgslakteri. Okänt om huset har haft annan användning från början.
----------	---

Miljöbeskrivning (placering, omgivning mm)	Älgslakteriet ligger nordöst om kvarnen. Byggnaden omges av buskvegetation och enstaka högre träd.
--	--

Byggnadsdel	Beskrivning	Värdebärare
Form, volym mm	Rektangulär byggnad med sadeltak och entré på den sydvästra gaveln.	Ja.
Grund	Gjutna grundplintar.	Ja.
Fasad	Stående rödmålad träpanel.	Ja.
Entréer och portar	Dubbelportar av stående panel i svart respektive röd kulör.	Ja.
Fönster	-	-
Tak	Tvåkupigt lertegel.	Ja.
Övrigt	Hissanordning vid husets sydvästra gavel.	Nej.

Övriga byggnader	-	
------------------	---	--

Kulturhistoriskt värde	Enkel miljöskapande ekonomibyggnad på höga pelare.
Arkitektoniskt värde	En ekonomibyggnad vars trapetsformade grundplintar ger den i övrigt enkla byggnaden ett uttryck av spänst.

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Inventerare: Daniel Olsson

Datum: 2024-06-06

Fastighet	Ovanåker Svabensverk 1:31	Arkitekt	
Fornlämning	Fastigheten ligger delvis inom L1951:1746 (Hytt- och hammarområde) samt L1950:6489, L2021:5236, L2023:8064, L2023:8065, L2023:8066 och L2023:8074 med tillhörande buffertzoner samt berörs av L2024:346:s buffertzon	Byggår	
Socken	Alfta	Ombyggnadsår	
Kommun	Ovanåker	Antal våningar	En våning
Län	Gävleborg	Ursprunglig funktion	Labbi, därefter kruthus
Husets benämning		Nuvarande funktion	Okänd

Historik	Enligt uppgift kan byggnaden ursprungligen ha fungerat som labbi, det vill säga viloplats för de som arbetade vid Övre hammaren. Den har senare använts som kruthus, sannolikt tack vare den avskilda placeringen på stort avstånd från övriga byggnader.
----------	---

Miljöbeskrivning (placering, omgivning mm)	Kruthuset ligger för sig själv i områdets östra del. Byggnaden omges av träd- och buskvegetation.
--	---

Byggnadsdel	Beskrivning	Värdebärare
Form, volym mm	Kvadratisk byggnad med pyramidtak med ingång mitt på en av fasaderna.	Ja.
Grund	Gjuten grund i grå kulör.	Ja.
Fasad	Slaggstensbyggnad putsad i vit kulör med en vit profilerad taklist av trä.	Ja.
Entréer och portar	Trädörr med utsida av dubbelt snedställd träpanel, vilken tidigare har varit målad i orangegul kulör. Direkt ovanför dörren den målade texten ”Explosiv Vara”. Dörromfattningen har också varit målad i gulorange kulör.	Ja.
Fönster	-	-
Tak	Tvåkupigt lertegel.	Ja.
Övrigt		

Övriga byggnader	-	
------------------	---	--

Kulturhistoriskt värde	Som slaggstensbyggnad och sannolikt tidigare labbi är byggnaden betydelsefull för förståelsen av brukets äldre struktur och utformning. Även användningen som kruthus är intressant ur ett kulturhistoriskt perspektiv.
Arkitektoniskt värde	Den kvadratiske byggnaden kröns av ett pyramidformat tak där övergången mellan den slätputsade fasadens mur och taket sker genom en medvetet utformad takfotsinklädnad. Byggnaden uttrycker hög medvetenhet om de ingående delarnas betydelse för helheten. Tyngden i slaggstensmuren är tydligt avläsbar i den lilla byggnaden.

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Inventerare: Daniel Olsson

Datum: 2024-06-06

Fastighet	Ovanåker Svabensverk 1:31	Arkitekt	
Fornlämning	Fastigheten ligger delvis inom L1951:1746 (Hytt- och hammarområde) samt L1950:6489, L2021:5236, L2023:8064, L2023:8065, L2023:8066 och L2023:8074 med tillhörande buffertzoner samt berörs av L2024:346:s buffertzon	Byggår	
Socken	Alfta	Ombyggnadsår	
Kommun	Ovanåker	Antal våningar	En våning
Län	Gävleborg	Ursprunglig funktion	Ekonomibyggnad
Husets benämning		Nuvarande funktion	Garage

Historik	Enkel liten ekonomibyggnad med gavelingång, som byggts om till ett tvåbilsgarage, troligtvis i mitten av 1900-talet.
----------	--

Miljöbeskrivning (placering, omgivning mm)	Byggnaden ligger intill en väg i områdets östra del.
--	--

Byggnadsdel	Beskrivning	Värdebärare
Form, volym mm	Rektangulär byggnad med sadeltak som är förlängt mot nordöst.	Ja.
Grund	Gjuten grå grund.	Ja.
Fasad	Fasad av liggande panel i grå kulör. Vitmålad panel vid takförlängningen.	Ja.
Entréer och portar	Två garagedörrar av stående träpanel, en vit och en brun. En brun trädörr med ett överljusfönster med tre rutor.	Ja.
Fönster	-	-
Tak	Pannplåt.	Ja.
Övrigt		

Övriga byggnader	-	
------------------	---	--

Kulturhistoriskt värde	En enkel ekonomibyggnad som bär spår från en tidig ombyggnad till garage. Därigenom berättar den om när bilismen slog igenom i Sverige efter 1900-talets mitt och bilar blev allt vanligare även i mindre orter på landsbygden.
Arkitektoniskt värde	-

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Inventerare: Daniel Olsson

Datum: 2024-06-06

Fastighet	Ovanåker Svabensverk 1:31	Arkitekt	
Fornlämning	Fastigheten ligger delvis inom L1951:1746 (Hytt- och hammarområde) samt L1950:6489, L2021:5236, L2023:8064, L2023:8065, L2023:8066 och L2023:8074 med tillhörande buffertzoner samt berörs av L2024:346:s buffertzon	Byggår	
Socken	Alfta	Ombyggnadsår	
Kommun	Ovanåker	Antal våningar	En våning
Län	Gävleborg	Ursprunglig funktion	Jordkällare
Husets benämning		Nuvarande funktion	Jordkällare

Historik	Jordkällare från 1900-talets första hälft.
----------	--

Miljöbeskrivning (placering, omgivning mm)	Jordkällaren är belägen i en sluttning mot öster.
--	---

Byggnadsdel	Beskrivning	Värdebärare
Form, volym mm	Jordkällaren har en putsad framsidesfasad med välvd avslutning uppåt.	Ja.
Grund	-	Ja.
Fasad	Grå puts på tegelvägg.	Ja.
Entréer och portar	Dörr med utsida av stående brunmålad träpanel.	Ja.
Fönster	-	-
Tak	Välvt tak av betong med täckning av gräs.	Ja.
Övrigt		

Övriga byggnader	-	
------------------	---	--

Kulturhistoriskt värde	Medvetet gestaltad jordkällare vilken tidigare hade en viktig roll som plats för matförvaring på en gård.
Arkitektoniskt värde	Det välvda taket av betong samt den släta putsade muren är en god representant för folkhemsfunktionalismen översatt till en enkel ekonomibyggnad.

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Inventerare: Ulrika Olsson

Datum: 2022-05-05

Fastighet	Ovanåker Svabensverk 1:32	Arkitekt	
Fornlämning	-	Byggår	1806
Socken	Alfta	Ombyggnadsår	
Kommun	Ovanåker	Antal våningar	2
Län	Gävleborg	Ursprunglig funktion	Arbetarbostad
Husets benämning	Bostadshus	Nuvarande funktion	Bostadshus

Historik	Det första av två bevarade bostadshus i trä, ursprungligen fanns fler av samma typ i den norra axeln. Byggnaden finns inritad på Nordiska museets karta över bruket år 1851.
----------	--

Miljöbeskrivning (placering, omgivning mm)	Bostadshuset är beläget i den norra axeln, väster om de två slaggstenshusen och öster om ett bostadshus med likvärdig utformning.
--	---

Byggnadsdel	Beskrivning	Värdebärare
Form, volym mm	Rektangulär form med utbyggda entréer, valmat sadeltak.	Ja.
Grund	Murad putsad/gjuten.	Ja.
Fasad	Rödfärgad locklistpanel, vita fönsterfoder.	Ja, möjligen otraditionell färgtyp.
Entréer och portar	Kraftigt utbyggda entrépartier på gavlarna med öppna verandor med svarvade vita pelare och snickarglädje. Entré mot norr med enkelt entrétak. Trädörrar med fönsterparti, bruna/fernissade.	Placering av entréer.
Fönster	Stående form om 2/3 bågar om tre rutor med mittpost, trä, vita. Stående form om två bågar med mittpost, liggande form om två rutor, trä, vita.	Ja.
Tak	Valmat sadeltak, svart tegelimiterande plåttak, vitputsad skorsten.	Form, ej material.

Kulturhistoriskt värde	Tidigt bostadshus av trä som ingår i den norra axeln inom bruket.
Arkitektoniskt värde	Ett bostadshus som genom sin arkitektur och placering visar ett tydligt samhällsbyggnadsideal. Arkitekturen är välbalanserad genom en symmetriskt indelad fasad och valmat tak.

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Inventerare: Ulrika Olsson

Datum: 2022-05-05

Fastighet	Ovanåker Svabensverk 1:32/1:35	Arkitekt	
Fornlämning	-	Byggår	
Socken	Alfta	Ombyggnadsår	
Kommun	Ovanåker	Antal våningar	1,5
Län	Gävleborg	Ursprunglig funktion	Bodar, avträden
Husets benämning	Uthus	Nuvarande funktion	Uthuslänga

Historik	Uthuslänga hörande till bostadshusen 1:32 och 1:35. Uppfördes ursprungligen för att rymma bodar och avträden. Längan är väl bevarad och dess tidigare användning är tydligt avläsbar än idag.
----------	---

Miljöbeskrivning (placering, omgivning mm)	Uthuslängan är en av tre belägna bakom de tidigare arbetarbostäderna. Samtliga är placerade norr om arbetarbostäderna i vinkel med dessa. Denna är den enda som idag delas mellan två huvudbyggnader.
--	---

Byggnadsdel	Beskrivning	Värdebärare
Form, volym mm	Rektangulär byggnad med sadeltak.	Ja.
Grund	Gjutna låga hörnplintar.	Ja.
Fasad	Slät rödslammad stående panel.	Ja.
Entréer och portar	Svarta brädportar och dörrar.	Ja.
Fönster	-	Ja.
Tak	Sadeltak belagt med tvåkupigt lertegel mot väster och svart trapetskorrugerad plåt med solceller mot öster.	Form och tegel, inte övrigt material.

Kulturhistoriskt värde	Uthuset har ett pedagogiskt värde då det berättar om hur livet levdes bland arbetarna. Den tidigare användningen är tydligt avläsbar i byggnaden som har flera smala dörrar in till små förvaringsutrymmen.
Arkitektoniskt värde	Byggnadens vinkelräta placering mot bostadshuset vittnar om en medvetet utformad gård med fokus på funktion. Upprepningen av förrådsdörrar och den rytm i fasaden som detta bidrar till på båda långsidor gör att byggnadens funktion stärker arkitekturen.

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Inventerare: Ulrika Olsson

Datum: 2022-05-04

Fastighet	Ovanåker Svabensverk 1:33	Arkitekt	
Fornlämning	-	Byggår	1801
Socken	Alfta	Ombyggnadsår	Flyttad 1836, tillbyggd 1874.
Kommun	Ovanåker	Antal våningar	1 + källare
Län	Gävleborg	Ursprunglig funktion	Bostadshus
Husets benämning	Rättaregården	Nuvarande funktion	Fritidshus

Historik	Huset uppfördes ursprungligen som en flygelbyggnad till herrgården innehållande kontor samt bryggstuga, men flyttades till nuvarande plats på 1830-talet. Byggnaden blev först arbetarbostad, senare rättarbostad och inrymde i slutet av 1800-talet även en handelsbod.
----------	--

Miljöbeskrivning (placering, omgivning mm)	Byggnad belägen i närheten av herrgården. Till fastigheten hör också dasset med plats för 14 personer.
--	--

Byggnadsdel	Beskrivning	Värdebärare
Form, volym mm	Rektangulär bred, valmat sadeltak. Farstuutbyggnad på södra gaveln.	Ja.
Grund	Murad putsad/gjuten. Hög sockel mot öster och norr.	Ja.
Fasad	Rödslammad locklistpanel/liggande rödslammad fasspontpanel. Vita knutar och omfattningar.	Ja.
Entréer och portar	Duvblå trädörr med fönster, modern vit entrédörr med spröjsat fönster, svarta brädportar i sockeln. Öppen veranda med pulpettak vid den västra entrén.	Ja.
Fönster	Träbågar om två/tre enheter med tre rutor, mittpost. Liggande form med två rutor, kvadratisk form om en ruta. Vita.	Ja.
Tak	Valmat sadeltak, men avslut mot norr är utan valmning. tvåkupigt lertegel,nocktegel. Två murade skorstenar med utkragat krön.	Ja.

Kulturhistoriskt värde	Byggnaden utgör en viktig del i helhetsmiljön kring herrgården och stallet.
Arkitektoniskt värde	Byggnadens tidigare placering vid herrgården ger den en status som stilbildare och dess proportioner och taklösning återkommer på flera byggnader utefter Bruksgatan.

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Inventerare: Daniel Olsson

Datum: 2022-05-04

Fastighet	Ovanåker Svabensverk 1:33	Arkitekt	
Fornlämning	-	Byggår	1800-talets början
Socken	Alfta	Ombyggnadsår	
Kommun	Ovanåker	Antal våningar	En våning + källare och vind
Län	Gävleborg	Ursprunglig funktion	Utedass
Husets benämning	Avträdet	Nuvarande funktion	-

Historik	Utedass från 1800-talet med tre olika avdelningar, sannolikt en för män, en för kvinnor och en enklare för tjänstefolk.
----------	---

Miljöbeskrivning (placering, omgivning mm)	Placerad i en sluttning mot nordöst. Gräsklädd mark.
--	--

Byggnadsdel	Beskrivning	Värdebärare
Form, volym mm	Rektangulär byggnad med sadeltak. Taket placerad på annorlunda ledd. Källarens portar leder in till utrymmet varifrån dassets tunnor tömdes.	Ja.
Grund	Stengrund av natursten, hög mur mot nordöst.	Ja.
Fasad	Rödmålad timrad fasad med laxade knutar.	Ja.
Entréer och portar	Rödmålade trädörrar mitt på fasaden åt nordväst, sydväst och sydöst. Port av brun träpanel mot nordöst. Lucka mot sydväst. Vitmålade omfattningar.	Ja.
Fönster	Stående sidohängda vitmålade fönsterbågar med två bågar per fönster och tre rutor per båge.	Ja.
Tak	Tvåkupigt lertegel mednockpannor, bred vindskiva med uttag för tegelpannor.	Ja.
Övrigt	Välbevarad interiör. Trappa mot sydöst saknas.	-

Kulturhistoriskt värde	Mycket välbevarad dassbyggnad till såväl exteriör som interiör. I detta hus framgår tydligt uppdelningen av befolkningen inom bruket.
Arkitektoniskt värde	Det arkitektoniska värdet förutom den välbevarade interiören med tydlig uppdelning utifrån samhällsklass ligger främst i dess udda proportioner där huvudentréerna är placerade på byggnadens kortsidor medan sadeltakets riktning i stället framhäver de sekundära långsidorna.

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Inventerare: Daniel Olsson

Datum: 2022-05-04

Fastighet	Ovanåker Svabensverk 1:34	Arkitekt	
Fornlämning	Fastigheten berörs delvis av L2024:350 (Husgrund, historisk tid) med tillhörande buffertzona	Byggår	1950 eller 1951
Socken	Alfta	Ombyggnadsår	
Kommun	Ovanåker	Antal våningar	1½ våning + källare
Län	Gävleborg	Ursprunglig funktion	Bostadshus
Husets benämning		Nuvarande funktion	Bostadshus

Historik	
----------	--

Miljöbeskrivning (placering, omgivning mm)	Bostadshuset omges av en stenig gräsklädd skogsbacke med tall och björk. Marken är inhägnad med fårstängsel.
--	--

Byggnadsdel	Beskrivning	Värdebärare
Form, volym mm	Rektangulär byggnad med sadeltak. Veranda av husets bredd mot sydöst med pulpettak.	Bostadshus: Ja. Veranda: Nej.
Grund	Putsad i brun kulör.	-
Fasad	Stående rödmålad fasspontpanel. Stående vitmålad träpanel vid veranda/brokvist mot söder.	Ja.
Entréer och portar	Dörrar ej dokumenterade. Veranda/brokvist med pulpettak med vita pelare.	Ja.
Fönster	Brunmålade källarfönster. Vitmålade träfönster med fast mittpost med två bågar och en ruta per båge. Ett litet högt sittande vitmålat fönster med en båge och en ruta på var sida om huvudentrén. Bred takkupa med ett vitmålat fönster med tre bågar och en ruta per båge mot sydväst.	Ja.
Tak	Tvåkupigt lertegel mednockpannor. Omålad sinuskorrugerad plåt över veranda mot sydöst. Tegelimiterande plåt i orange kulör på veranda/brokvist mot sydväst. Sinuskorrugerad plåt i orange kulör på takkupa mot sydväst.	Lertegel: Ja. Plåt: Nej.
Övrigt		-

Kulturhistoriskt värde	Tidstypiskt bostadshus från 1950-talets början med rödmålad träfasad, vita omfattningar och tvåkupigt tegeltak.
Arkitektoniskt värde	Ett sentida tillägg som inte förhåller sig till den äldre uppbyggnaden av brukssamhället men som genom sin placering visar respekt till den äldre bruksmiljön.

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Inventerare: Ulrika Olsson

Datum: 2022-05-04

Fastighet	Ovanåker Svabensverk 1:34	Arkitekt	
Fornlämning	Fastigheten berörs delvis av L2024:350 (Husgrund, historisk tid) med tillhörande buffertzona	Byggår	Slaggstensdel 1866, logdel hitflyttad 1943
Socken	Alfta	Ombyggnadsår	1915
Kommun	Ovanåker	Antal våningar	2
Län	Gävleborg	Ursprunglig funktion	Ladugård/loge
Husets benämning	Ladugård	Nuvarande funktion	Ladugård/loge

Historik	Den ursprungliga ladugården i slaggsten byggdes till med logdelen i vinkel, förmodligen i samma skede som bostadshuset på fastigheten uppfördes på 1950-talet. Logdelen flyttades då från grannfastigheten, Ovanåker Svabensverk 1:38.
----------	--

Miljöbeskrivning (placering, omgivning mm)	Ladugården är belägen väster om bostadshuset, in mot skogskanten.
--	---

Byggnadsdel	Beskrivning	Värdebärare
Form, volym mm	L-form, slaggstensdel och logdel.	Ja.
Grund	Slaggsten, gjuten platta och gjutna plintar i logdelen.	Ja.
Fasad	Slaggsten, stående slät rödslammad träpanel.	Ja.
Entréer och portar	Svarta släta träportar, enkla och dubbla. På logens östra sida finns en ramp upp till logen. Rampens fundament är gjutet.	Ja.
Fönster	Liggande form, två bågar om fyra rutor, fast mittpost. Stående form, två bågar om tre rutor, fast mittpost. Vita.	Ja.
Tak	Sadeltak, tvåkupigt lertegel. Ventilationshuvor i trä och plåt.	Ja.

Kulturhistoriskt värde	Byggnader som brukats under lång tid och som anpassats allt eftersom verksamheten krävt det. Lokalknutet material.
Arkitektoniskt värde	Båda byggnadskropparna har ett resligt uttryck. Slaggstensdelens fasad nyanseras med pilastrar som ”står” på fasadens nedre utkragande del. Pilastrarnas upprepning skapar rytm i fasaden och en tydlig symmetri vilket förstärks av luckors och fönsters placering. Fasaduppbyggnadens nyansering känns igen från övriga slaggstenbyggnader i Svabensverk.

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Inventerare: Daniel Olsson

Datum: 2022-05-04

Fastighet	Ovanåker Svabensverk 1:34	Arkitekt	
Fornlämning	Fastigheten berörs delvis av L2024:350 (Husgrund, historisk tid) med tillhörande buffertzona	Byggår	1800-talets första hälft
Socken	Alfta	Ombyggnadsår	
Kommun	Ovanåker	Antal våningar	En våning
Län	Gävleborg	Ursprunglig funktion	Lada/loge
Husets benämning	Lada Gäddviksbo	Nuvarande funktion	Förvaringsbyggnad

Historik	Huset stod tidigare på Gäddviksbo fäbodvall, men flyttades till nuvarande plats på 1970- eller 1980-talet.
----------	--

Miljöbeskrivning (placering, omgivning mm)	Bakom ladugården. Förvaring av jordbruksredskap mm intill byggnaden.
--	--

Byggnadsdel	Beskrivning	Värdebärare
Form, volym mm	Rektangulär byggnad med sadeltak. Ingång mitt på den nordöstra långsidan.	Ja.
Grund	Grundstenar.	Ja.
Fasad	Bilat rödmålat timmer med utskjutande knutar.	Ja.
Entréer och portar	Port med två dörrblad med rödmålad stående panel.	Ja.
Fönster	Lucka av trä mot sydöst.	Ja.
Tak	Tvåkupigt lertegel mednockpannor. Hängränna av plåt.	Ja.
Övrigt		-

Övriga byggnader	Utedass placerat nordväst om ladan. Stående rödmålad panel, trädörr i svart kulör, vita omfattningar och foder. Tak av pannplåt.	Nej.
------------------	--	------

Kulturhistoriskt värde	Traditionell äldre timrad lada som flyttats till denna plats i modern tid.
Arkitektoniskt värde	Ladans enkla och relativt oförändrade yttre avspeglar den mångfunktionella byggnadens kvalitéer och är ett bra exempel på hållbar arkitektur.

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Inventerare: Daniel Olsson

Datum: 2022-05-05

Fastighet	Ovanåker Svabensverk 1:35	Arkitekt	
Fornlämning	-	Byggår	1804
Socken	Alfta	Ombyggnadsår	
Kommun	Ovanåker	Antal våningar	1½ våning
Län	Gävleborg	Ursprunglig funktion	Bostadshus
Husets benämning		Nuvarande funktion	Bostadshus

Historik	Huset inrymmer idag två lägenheter.
----------	-------------------------------------

Miljöbeskrivning (placering, omgivning mm)	Bostadshuset ligger längs den norra axeln norr om Bruksgatan. Uppvuxen trädgård med fruktträd och planteringar. Grop i trädgården, eventuellt efter källare. Uthuset på fastighetens östra del delas med grannfastigheten mot sydöst.
--	---

Byggnadsdel	Beskrivning	Värdebärare
Form, volym mm	Rektangulär byggnad med valmat sadeltak. Entréer på gavlarna mot sydöst respektive nordväst.	Ja.
Grund	Grå putsad grund.	Ja.
Fasad	Rödmålad stående locklistpanel.	Ja.
Entréer och portar	Brokvist mot sydöst med trägolv, blåmålade snickerier, blåmålad trädörr med glasruta, tak av falsad grå plåt. Inbyggd entré mot nordväst med fasad av stående rödmålad locklistpanel, blåmålad dörr med glasruta, blåmålat fönster med två sidohängda bågar och två rutor, blåmålade fönster- och dörrfoder, tak av falsad grå plåt.	Ja.
Fönster	Sidohängda blåmålade fönster med två respektive tre lufter på bottenvåningen och tre rutor per båge. Blåmålade fönster med två lufter och en ruta per båge på bottenvåningen. Fönsterfoder i blå kulör.	Ja.
Tak	Tvåkupigt lertegel. Två skorstenar av synligt tegel med profilerade krön.	Ja
Övrigt	Parabol uppsatt på fasad mot Bruksgatan.	Nej.

Övriga byggnader	Uthusbyggnaden, som delas med grannfastigheten, redovisas på blankett Ovanåker Svabensverk 1:32.
------------------	--

Kulturhistoriskt värde	Bostadshus från 1800-talet, som ingår i axeln norr om Bruksgatan, vilket gör att det är viktigt för miljön.
Arkitektoniskt värde	Byggnadens medvetna placering vid Bruksgatan ger den en stor stadsbyggnadsmässig betydelse som volym men även genom sin funktion som bostad åt arbetare vid bruket. Uttrycket med det valmade sadeltaket och symmetrin i fasaden visar på en självsäker arkitektur.

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Inventerare: Ulrika Olsson

Datum: 2022-05-05

Fastighet	Ovanåker Svabensverk 1:36	Arkitekt	
Fornlämning	-	Byggår	1873
Socken	Alfta	Ombyggnadsår	
Kommun	Ovanåker	Antal våningar	2
Län	Gävleborg	Ursprunglig funktion	Arbetarbostäder
Husets benämning		Nuvarande funktion	Bostad och vandrarhem.

Historik	Byggnaden rymde ursprungligen åtta arbetarbostäder om ett rum och kök. Idag rymmer den två bostäder och ett vandrarhem.
----------	---

Miljöbeskrivning (placering, omgivning mm)	Byggnaden är den första besökaren möter på norra sidan om herrgårdsallén, precis vid infarten från riksväg 50.
--	--

Byggnadsdel	Beskrivning	Värdebärare
Form, volym mm	Bred rektangulär form, sadeltak.	Ja.
Grund	Slaggsten, något utskjutande.	Ja.
Fasad	Slaggsten, vitmålade markerade pilastrar och hörnkedjor. Profilerad vit takfot. Vita fönsterfoder i trä.	Ja.
Entréer och portar	Röda trädörrar med fönsterparti. Entréer från gavlarna och två på varje långsida. Bred öppen entréveranda mot Bruksgatan. Sadeltak, vita krysställda räcken och detaljer också i rundvirke. Öppna trappor på gavlarna. Källarnedgång på östra gaveln.	Ja.
Fönster	Stående form, enheter om två träbågar med tre rutor, mittpost, vita. Liggande små enheter om två rutor i vindsplan, vita.	Ja.
Tak	Sadeltak, tvåkupigt lertegel. Vitputsade murade skorstenar. Profilsågad vit takfot.	Ja.

Kulturhistoriskt värde	Karaktärsskapande tidig byggnad i lokalt byggnadsmaterial synligt belägen från riksvägen och mitt emot kyrkan.
Arkitektoniskt värde	Ett av två bostadshus vilka genom sin gemensamma arkitektur och placering visar ett tydligt samhällsbyggnadsideal. Arkitekturen är välbalanserad genom en symmetriskt indelad fasad där uppreningen tydliggör byggnadens flerfaldiga innehåll av likvärdiga bostäder. Slaggstenen och de slammade pilastrarna skapar tillsammans en kraftfull enhet. Brokvisten väger upp tyngden i byggnadskroppen med sin slanka konstruktion där ”väggen” i stället består av ett hålrum.

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Inventerare: Ulrika Olsson

Datum: 2022-05-05

Fastighet	Ovanåker Svabensverk 1:36	Arkitekt	
Fornlämning	-	Byggår	
Socken	Alfta	Ombyggnadsår	
Kommun	Ovanåker	Antal våningar	1,5 våningar
Län	Gävleborg	Ursprunglig funktion	Bodar/avträden
Husets benämning	Uthus/garage	Nuvarande funktion	Uthus/garage

Historik	Uthuslänga hörande till bostadshuset 1:36. Uppfördes ursprungligen för att rymma förvaringsutrymmen och avträden. Den nuvarande byggnaden är relativt kraftig ombyggd mot öster, där den idag rymmer en garagedel.
----------	--

Miljöbeskrivning (placering, omgivning mm)	Uthuslängan är en av tre belägna bakom de tidigare arbetarbostäderna. Samtliga är placerade norr om arbetarbostäderna i vinkel med dessa.
--	---

Byggnadsdel	Beskrivning	Värdebärare
Form, volym mm	Rektangulär byggnad med sadeltak.	Ja.
Grund	Gjutna hörnplintar.	
Fasad	Slät rödslammad stående panel	Ja.
Entréer och portar	Svarta brädportar och dörrar.	Ja.
Fönster	-	
Tak	Sadeltak belagt med svart trapetskorrugerad plåt, solceller på östra takfallet.	Form, inte material.

Kulturhistoriskt värde	Uthuset har ett pedagogiskt värde då det berättar om hur livet levdes bland arbetarna. Trots relativt hårdhänt renovering har uthuset ett värde.
Arkitektoniskt värde	Byggnadens vinkelräta placering mot bostadshuset vittnar om en medvetet utformad gård med fokus på funktion.

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Inventerare: Ulrika Olsson

Datum: 2022-05-04

Fastighet	Ovanåker Svabensverk 1:38	Arkitekt	
Fornlämning	Fastigheten ligger delvis inom L2024:350 (Husgrund, historisk tid) med tillhörande buffertzona	Byggår	1950-tal
Socken	Alfta	Ombyggnadsår	
Kommun	Ovanåker	Antal våningar	1 + ev. oinredd vind
Län	Gävleborg	Ursprunglig funktion	Bostadshus
Husets benämning		Nuvarande funktion	Bostadshus

Historik	En av de senast tillkomna byggnaderna inom Svabensverk bruk.
----------	--

Miljöbeskrivning (placering, omgivning mm)	Bostadshuset placeras på södra sidan om herrgårdsallén. Byggnadens placering följer dock inte något ursprungligt mönster. Den är belägen norr om den tidigare linjen med arbetarbostäder, som till del fortfarande är avläsbar. Gården inhägnas av en gårdesgård.
--	---

Byggnadsdel	Beskrivning	Värdebärare
Form, volym mm	Rektangulär form med valmat sadeltak.	Ja.
Grund	Gjuten grå.	Ja.
Fasad	Stående gul locklistpanel, vita knutar och omfattningar.	Ja.
Entréer och portar	Vitt modern entrédörr med fönsterparti. Öppen veranda i trä med trappa och ramp, flackt sadeltak. Brun garageport bestående av stående träpanel. Porten är belägen i bostadshusets kropp. Brun panelklädd port på gavel in till garage.	Placering.
Fönster	Stående form, träbågar om en/tre rutor avdelade med mittpost, vita. Stort perspektivfönster, vitt trä, takkupa med små spröjsade fönsterbågar, vita.	Ja.
Tak	Valmat sadeltak belagt med röd tegelimiterande plåt, två murade skorstenar. Takkupa med pulpettak mot sydväst.	Ja.

Övriga byggnader	Sentida uppfört fordonsgarage med öppen långsida nordväst om bostadshuset. Sentida uppförd vedbod sydväst om bostadshuset. Gjuten jordkällare norr om vedboden, ev. äldre.	
------------------	--	--

Kulturhistoriskt värde	Bostadshuset har ringa kulturhistoriskt värde. Bryter den tidigare strukturen i bebyggelseaxlar på vardera sidan om herrgårdsallén.
Arkitektoniskt värde	Byggnadens arkitektoniska värde består främst i dess anpassning till befintlig arkitektur och då främst bostadshuset på fastigheterna Svabensverk 1:32 och 1:35. Byggnaden är placerad i samma riktning som bostadshuset på den norra sidan av Bruksgatan och visar på en ambition till anpassning.

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Inventerare: Daniel Olsson

Datum: 2022-05-04

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Fastighet	Ovanåker Svabensverk 1:39	Arkitekt	
Fornlämning	-	Byggår	1863
Socken	Alfta	Ombyggnadsår	
Kommun	Ovanåker	Antal våningar	Två våningar
Län	Gävleborg	Ursprunglig funktion	Kvarn
Husets benämning	Kvarnen	Nuvarande funktion	Fritidshus

Historik	Kvarnbyggnad.
----------	---------------

Miljöbeskrivning (placering, omgivning mm)	Byggnad placerad i synligt läge öster om riksvägen, norr om Glitterån.
--	--

Byggnadsdel	Beskrivning	Värdebärare
Form, volym mm	L-formad byggnad med sadeltak.	Ja.
Grund	Slaggsten, något utskjutande.	Ja.
Fasad	Slaggsten med utskjutande hörnpelare, horisontella lister av snedställd slaggsten. Utkragande takgesims. Spår av vit färg på pilastrar och takgesims.	Ja.
Entréer och portar	Pardörr av brunmålad snedställd profilerad panel. Välvt överstycke ovanför dörrar.	Ja.
Fönster	Fönster med mittpost av trä, sidohängda med sex rutor per båge. Fönsteromfattning i trä med välvt överstycke. Målat i ljusblå kulör.	Ja.
Tak	Tvåkupigt lertegel mednockpannor vid inventeringstillfället. Därefter ersatt med galvaniserad pannplåt. Utskjutande taklist av vitmålat trä. En putsad skorsten.	Ja.
Övrigt	Ramp vid den norra fasaden. Räcken av tryckimpregnerat trä.	Ramp: Ja. Impregnerat trä: Nej.

Övriga byggnader		
------------------	--	--

Kulturhistoriskt värde	Kvarnen var en viktig byggnad i bruksanläggningen med ett synligt läge intill riksvägen.
Arkitektoniskt värde	Kvarnen har den mest bearbetade fasaden av alla slaggstensbyggnader i Svabensverk. Fasadens accentueras genom sina stiliserade vitslammade pilastrar och takfoten har givits en utkragande trappning mot taket. Arkitekturen är kraftfull och indelningen av fasaden medvetet gjord. Kontrastverkan mellan slaggstenens mörka råa yta och de vitslammade partierna ger byggnaden en dynamik. De snedställda slaggstenarna i treskift på frontgaveln samt de stiliserade kapitälerna är unika för denna byggnad, här har arkitekten nyttjat slaggstenens estetiska möjligheter till fullo.

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Inventerare: Daniel Olsson

Datum: 2022-05-04

Fastighet	Ovanåker Svabensverk 1:40	Arkitekt	
Fornlämning	Fastigheten berörs av buffertzonen till L2023:8064 (Husgrund, historisk tid)	Byggår	Troligen 1852–1853
Socken	Alfta	Ombyggnadsår	
Kommun	Ovanåker	Antal våningar	En våning
Län	Gävleborg	Ursprunglig funktion	Arkiv
Husets benämning	Bruksarkivet	Nuvarande funktion	Används ej.

Historik	Liten fristående arkivbyggnad, senare ombyggd till garage.
----------	--

Miljöbeskrivning (placering, omgivning mm)	Byggnaden står en bit väster om vägen till stallet. Omges av gräsklädd mark och björkar intill.
--	---

Byggnadsdel	Beskrivning	Värdebärare
Form, volym mm	Liten rektangulär byggnad med sadeltak.	Ja.
Grund	Utskjutande grund av slaggsten.	Ja.
Fasad	Vitputsad fasad med kraftigt markerade hörnpelare. Putsad grå yta kring järnport.	Ja.
Entréer och portar	Järndörr med utanpåliggande beslag. Garagedörr av två bruna dörrblad med stående träpanel.	Ja.
Fönster	Två smala stående vitmålade fönster med två rutor per båge. Fönsterbågarna hängda uppifrån. Vit profilerad omfattning av trä.	Ja.
Tak	Sadeltak med tvåkupigt lertegel ochnockpannor. Omålad takfot.	Ja.
Övrigt		-

Kulturhistoriskt värde	Betydelsefull liten byggnad i bruksmiljön.
Arkitektoniskt värde	Byggnaden är liten men dess unika värde för bruket avspeglas i arkitekturen genom omsorgen om detaljerna med de putsade hörnpilastrarna som i vart annat skift kragar ut. Byggnaden är ursprungligen uppförd brandsäkert med murat valv under taktäckningen samt dörr av järn. Här förvarades brukets viktigaste handlingar på tryggt avstånd från andra byggnader för att inte riskera att fatta eld i händelse av brand.

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Inventerare: Daniel Olsson

Datum: 2022-05-04

Fastighet	Ovanåker Svabensverk 1:40	Arkitekt	
Fornlämning	Fastigheten berörs av buffertzonen till L2023:8064 (Husgrund, historisk tid)	Byggår	Timmerdelen 1805, tillbyggnad 1853–1854
Socken	Alfta	Ombyggnadsår	
Kommun	Ovanåker	Antal våningar	Två våningar
Län	Gävleborg	Ursprunglig funktion	Spannmålsbod
Husets benämning	Magasinet	Nuvarande funktion	Förvaring

Historik	Stor magasinsbyggnad där den nordvästra delen uppfördes 1805 och inrymde mangelbod, förvaringsutrymmen för spannmål och saltvaror och redskapsbod. Huset senare tillbyggt mot sydöst.
----------	---

Miljöbeskrivning (placering, omgivning mm)	Stor gräsplan mot norr, tallar och björkar mot sydväst. På nordvästra sidan väg till stallet. Ingår i axeln med byggnader söder om Bruksgatan.
--	--

Byggnadsdel	Beskrivning	Värdebärare
Form, volym mm	Rektangulär långsträckt byggnad med sadeltak.	Ja.
Grund	Stenfot av natursten. Vilar på hörnstenar.	Ja.
Fasad	Bilat rödmålat timmer med utskjutande knutar. Två olika modeller av knuttyper. Stående rödmålad locklistpanel på en del av den sydöstra respektive sydvästra fasaden. Panelklädda gavelpartier upptill.	Ja.
Entréer och portar	Portar i svart kulör med utanpåliggande beslag. Broar av trä framför portar. Rödmålade luckor.	Ja.
Fönster	Ett litet småspröjsat vitmålat fönster med sex rutor. Vitmålad omfattning med utskjutande hörn. Enkla vitmålade foder mot nordväst.	Ja.
Tak	Tvåkupigt lertegel mednockpannor. Vindskivor med urtag för tegelpannor.	Ja.
Övrigt	Ljusarmaturer uppsatta på fasaden.	-

Övriga byggnader	Betydelsefull äldre magasinsbyggnad i bruksmiljön.	Nej.
------------------	--	------

Kulturhistoriskt värde	Viktig tidig välbevarad magasinsbyggnad inom bruket.
Arkitektoniskt värde	Bygganden avviker genom sin liggtimmerkonstruktion från stenarkitekturen i Svabensverk men det är också detta i kombination med sin framträdande placering i bruksmiljön som ger den dess höga arkitektoniska värde. Magasinet har ett självsäkert och högre uttryck.

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Inventerare: Ulrika Olsson

Datum: 2022-05-04

Fastighet	Ovanåker Svabensverk 1:40	Arkitekt	-
Fornlämning	Fastigheten berörs av buffertzonen till L2023:8064 (Husgrund, historisk tid)	Byggår	1859
Socken	Alfta	Ombyggnadsår	Genomgripande renovering under andra halvan av 1980-talet.
Kommun	Ovanåker	Antal våningar	1-2
Län	Gävleborg	Ursprunglig funktion	Stall
Husets benämning	Stallet	Nuvarande funktion	Gemensamhetslokaler mm

Historik	Ursprungligt stall ritat av Erika Aurora Södersten (bruksinspektör Backsells maka) i en särpräglad gestaltning med fasad av slaggsten. Ett hus som från slutet av 1980-talet satte Svabensverk på kartan i och med uppstarten av ”Jazz i Svaben”, en festival som arrangerades i 20 år till minnet av musikern Christer Boustedt. Till upprustningen fick Ovanåkers kommun omfattande bidrag. Byggnaden rymmer numer två stora samlingssalar, museidel och köksdel med servering.
----------	---

Miljöbeskrivning (placering, omgivning mm)	Stallet är beläget längst västerut i den ursprungliga södra byggnadsaxeln, nästan i jämnhöjd med herrgården.
--	--

Byggnadsdel	Beskrivning	Värdebärare
Form, volym mm	Långsträckt byggnad med två flyglar mot norr.	Ja.
Grund	Natursten/slaggsten.	Ja.
Fasad	Slaggsten med ljust färgade pilastrar och gaveldekorationer. Övre parti i längan i mitten med fasad av bred liggande beigebrun fjällpanel.	Ja.
Entréer och portar	Tjärstrukna brädportar, enkla/dubbla. Vissa med fiskbensställd panel. Tjärstrukna luckor i trä	Ja.
Fönster	Träbågar, stående form, två bågar om tre rutor med mittpost/två bågar med krysställd spröjs med mittpost. Liggande små fönster med krysställd spröjs. Överljus med krysställd spröjs.	Ja.
Tak	Pannplåt. Takspiror i smide på flyglarnas gavlar.	Ja.

Kulturhistoriskt värde	Mycket högt kulturhistoriskt värde. Starka identitetsvärden och brukad under lång tid.
Arkitektoniskt värde	Stallet i Svabensverk har formen av en U-formad basilika vars arkitektur kan kopplas till det romerska riket. Basilikaformen förstärks i flyglarnas gavlar genom den utkragande vitslammade inramningen. En romersk basilika har landat i det hälsingska järnbrukssamhället och anpassats till det lokala byggnadsmaterialets förutsättningar, genom detta har Svabensverk givits ett byggnadsverk med en unik arkitektur.

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Inventerare: Ulrika Olsson

Datum: 2022-05-05

Fastighet	Ovanåker Svabensverk 1:41	Arkitekt	
Fornlämning	Fastigheten ligger inom L1951:1746 (Hytt- och hammarområde)	Byggår	1940-talets senare del
Socken	Alfta	Ombyggnadsår	
Kommun	Ovanåker	Antal våningar	1
Län	Gävleborg	Ursprunglig funktion	Kraftstation
Husets benämning	Kraftstation	Nuvarande funktion	Kraftstation

Historik	Kraftstation uppförd under 1940-talets senare del.
----------	--

Miljöbeskrivning (placering, omgivning mm)	Kraftstationen är belägen på den norra sidan av Bruksån, mitt emot de gamla byggnaderna på bruket som också drevs av vattenkraften.
--	---

Byggnadsdel	Beskrivning	Värdebärare
Form, volym mm	Cirka 100 meter lång ståltub in mot den lilla rektangulära byggnaden med pulpettak. Intilliggande rund byggnadskropp för turbinen.	Ja.
Grund	Gjuten grund, knappt synlig.	Ja.
Fasad	Ljus glimmerputs, gjuten kropp för turbinen.	Ja.
Entréer och portar	Röd panelklädd dubbeldörr, röd bräddörr i turbindelen.	Ja.
Fönster	Stående bruna bågar i trä om tre rutor.	Ja.
Tak	Pulpettak, svart trapetskorrugerad plåt.	Ja.

Kulturhistoriskt värde	Kraftstationen är uppförd i modernistisk stil och utgör en tydlig tidsmarkör i byggnadsbeståndet i Svabensverk i form av en effektiv kraftkälla.
Arkitektoniskt värde	En fin representant för den modernistiska arkitekturen där funktionens värde återspeglas i tuben, turbinen och den tillhörande byggnadens enkla och minimalistiska utformning.

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Inventerare: Daniel Olsson

Datum: 2022-05-05

Fastighet	Ovanåker Svabensverk 4:1	Arkitekt	
Fornlämning	Fastigheten berörs delvis av L1951:1746 (Hytt- och hammarområde) med tillhörande buffertzona	Byggår	1880-talet?
Socken	Alfta	Ombyggnadsår	1950-talets början
Kommun	Ovanåker	Antal våningar	1 + källare och vind
Län	Gävleborg	Ursprunglig funktion	Lärbostad
Husets benämning	Lärbostaden	Nuvarande funktion	Bostadshus

Historik	Eventuellt uppfört som lärbostad samtidigt som skolhuset på fastigheten intill. Ombyggt i tidsenlig stil 1950-talet.
----------	--

Miljöbeskrivning (placering, omgivning mm)	Byggnad placerad i den norra axeln norr om Bruksgatan. Stor tomt som sträcker sig norrut mot dammen. Trädgård med stora gräsytor och enstaka stora träd.
--	--

Byggnadsdel	Beskrivning	Värdebärare
Form, volym mm	Rektangulär byggnad med sadeltak, garagenedfarter vid gavlarna, ingångar mot nordöst och altaner mot sydväst.	Ja.
Grund	Grågrön putsad grund. Gjutna trappor av betong med putsade sidor. Två verandor av trä med vitmålade räcken. Svarta smidesräcken vid trappor och garagenedfarter.	Ja.
Fasad	Vitmålad stående locklistpanel.	Ja.
Entréer och portar	Rödmålade garageportar, entrédörrar mot nordöst i röd och grå kulör med småspröjsade rutor. Karosseripanel på dörrarnas nederdelar. Glasade dörrar vid verandor.	Ja.
Fönster	Gråmålade källarfönster med en eller två rutor. Rödmålade sidohängda fönsterbågar med två eller tre rutor. Rödmålade högt sittande kvadratiska fönster om en ruta. Rödmålade lunettfönster på gavlarna.	Ja.
Tak	Tvåkupigt lertegel, entrétak av falsad röd plåt. Kraftiga skorstenar av synligt tegel.	Ja.
Övrigt	Nätstaket, grindstolpar av sten med pargrind av svart smide.	Ja.

Övriga byggnader	Rödmålad modern lekstuga av smalt timmer med utskjutande knutar, vitmålade fönster med en båge och fyra rutor per båge, vitmålade foder sadeltak täckt med svart trapetskorrugerad plåt, liten balkong med rödmålat räcke på den främre gaveln.	Nej.
------------------	---	------

Kulturhistoriskt värde	Byggnad i den norra axeln vid Bruksgatan med tidstypisk 1950-talsexteriör, men eventuellt samtida med skolhuset på fastigheten intill.
Arkitektoniskt värde	Byggnadens placering i linje med övriga byggnader i den norra axeln ger den en stor betydelse för sammanhanget. Dess arkitektoniska värde ligger även i att den är en välbevarad och god representant för 1950-talets arkitektur med tidstypiska exteriöra detaljer.

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Inventerare: Ulrika Olsson

Datum: 2022-05-05

Fastighet	Ovanåker Svabensverk 4:2	Arkitekt	
Fornlämning	Fastigheten ligger delvis inom L1951:1746 (Hytt- och hammarområde) med tillhörande buffertzon	Byggår	1886
Socken	Alfta	Ombyggnadsår	
Kommun	Ovanåker	Antal våningar	2 + källare
Län	Gävleborg	Ursprunglig funktion	Skola
Husets benämning	.	Nuvarande funktion	Bostadshus

Historik	Uppfört som skolhus 1886. Den lägre delen mot nordväst är tillbyggd i början av 1950-talet för att rymma matbespisning och slöjdsal.
----------	--

Miljöbeskrivning (placering, omgivning mm)	Byggnaden är belägen i den norra axeln, något förskjuten i linje mot söder i likhet med grannfastigheten Ovanåker Svabensverk 4:1.
--	--

Byggnadsdel	Beskrivning	Värdebärare
Form, volym mm	Rektangulär form med två utskjutande gaveldelar mot söder. Lägre tillbyggnad mot väster. Sadeltak.	Ja.
Grund	Gjuten gråputsad, souterräng mot väster.	Ja.
Fasad	Gul locklistpanel, vita snickerier och fönsterfoder.	Ja.
Entréer och portar	Indraget entréparti mellan de utskjutande gavlarna. Veranda med vita snickerier och pulpettak. Grön dubbeldörr i trä med fönster. Garagenerfart på västra gaveln, modern vit garageport. Källarnedgång på den norra sidan.	Ja.
Fönster	Vita bågar i trä, enheter om tre bågar med mittpost, enheter med korspost, kvadratiska bågar om en ruta.	Ja.
Tak	Sadeltak med tvåkupigt lertegel, på framsidan uppskjutande takparti vid balkong ovanför entré. På nordöstra takfallet två frontoner. En murad skorsten med utkragat krön, en plåtklädd skorsten.	Ja.

Övriga byggnader	Snett framför bostadshuset och i vinkel med det, en modern byggnad som garage/carport. Gul panel och sadeltak. Grön garageport i trä. En rödfärgad lekstuga. Växthus under uppbyggnad.	Jordkällare – ja. Modernt garage, lekstuga och växthus - nej.
------------------	--	---

Kulturhistoriskt värde	Skolbyggnad av samhällshistoriskt värde som ingår i raden med byggnader i brukets norra axel. Jordkällare med slaggstensfasad.
Arkitektoniskt värde	Byggnadens placering i linje med övriga byggnader i den norra axeln ger den en stor betydelse för sammanhanget. Skolbyggnadens placering i relation till herrgården och järnbruket tydliggör utbildningens betydelse i samhället. Trots förändring av funktion och uttryck är byggnadens ursprungliga användning tydligt avläsbar och utgör en viktig del i bruksmiljön.

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Inventerare: Ulrika Olsson

Datum: 2022-05-05

Fastighet	Ovanåker Svabensverk 4:2	Arkitekt	
Fornlämning	Fastigheten ligger delvis inom L1951:1746 (Hytt- och hammarområde) med tillhörande buffertzon.	Byggår	1886?
Socken	Alfta	Ombyggnadsår	
Kommun	Ovanåker	Antal våningar	
Län	Gävleborg	Ursprunglig funktion	Uthus
Husets benämning	Uthus	Nuvarande funktion	Uthus

Historik	Det lilla uthuset är förmodligen samtida med den före detta skolan, det vill säga från 1880-talets senare del.
----------	--

Miljöbeskrivning (placering, omgivning mm)	Den lilla byggnaden är placerad öster om den före detta skolan, med ena långsidan som vetter mot skolan.
--	--

Byggnadsdel	Beskrivning	Värdebärare
Form, volym mm	Liten rektangulär byggnad, sadeltak.	Ja.
Grund	Lecablock, knappt synliga.	Nej.
Fasad	Gul locklistpanel, vita foder.	Ja.
Entréer och portar	Grön dubbelpart och grön enkeldörr i trä. Snedställd panel.	Ja.
Fönster	Vitmålat överljus över enkeldörren.	Ja.
Tak	Sadeltak med tvåkupigt lertegel.	Ja.

Kulturhistoriskt värde	Välbevarad litet uthus, pedagogiska värden.
Arkitektoniskt värde	Den lilla komplementbyggnaden är en ursprunglig del i skoltomtens komposition och utgör därmed ett viktigt tidsdokument.

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Inventerare: Daniel Olsson

Datum: 2022-05-04

Fastighet	Ovanåker Svabensverk 6:1	Arkitekt	
Fornlämning	-	Byggår	1864
Socken	Alfta	Ombyggnadsår	1884–1885
Kommun	Ovanåker	Antal våningar	En våning
Län	Gävleborg	Ursprunglig funktion	Skolhus
Husets benämning	Kyrkan	Nuvarande funktion	Kyrka

Historik	Huset uppfördes som ett skolhus 1864, men byggdes om till kyrka tjugo år senare. Byggnaden hade ursprungligen fasad av synlig slaggsten, men fick nuvarande utformning med putsad fasad 1884.
----------	---

Miljöbeskrivning (placering, omgivning mm)	Kyrkan är placerad på en höjd väster om riksvägen, söder om Bruksgatan. Kyrkotomten, som är gräsklädd med enstaka lövträd, omges med ett rödmålat spjälstaket med stenstolpar. Högre huggna grindstolpar och vitmålade pargrindar av smide med välvd överdel. Lyktstolpar. Öppningen mot söder saknar grindar. Inom kyrkotomten växer ett antal ovanliga växter.
--	--

Byggnadsdel	Beskrivning	Värdebärare
Form, volym mm	T-formad byggnad med sadeltak.	Ja.
Grund	Grå putsad grund med ventiler.	Ja.
Fasad	Grå spritputsade ytor. Slätputsade gråvita omfattningar. Kraftig profilerad takgesims. Svarta stuprör.	Ja (ej stuprör).
Entréer och portar	Hög gulmålad pardörr mot sydöst av trä med speglar med gråmålade ramar.	Ja.
Fönster	Höga småspröjsade fönster med rombiska spröjsar. Små runda spröjsade fönster på gavlarna.	Ja.
Tak	Enkupigt lertegel mednockpannor. Guldfärgat kors placerat högst upp på den nordöstra gaveln.	Ja.
Övrigt	Ljusarmatur ovanför entrédörr.	Ja.

Övriga byggnader	Se separat blankett för klockstapel och uthus.	Ja.
------------------	--	-----

Kulturhistoriskt värde	Slaggstensbyggnad med miljöskapande placering i bruksmiljön.
Arkitektoniskt värde	Kyrkans placering och uttrycket i de putsade väggarna känns igen från många sakrala byggnader. Att denna byggnad ursprungligen är uppförd som skolbyggnad och att det under den väl bearbetade putsen döljer sig en slaggstenskonstruktion lik de vi ser i flera profana byggnader i Svabensverk ger en intressant dimension till byggnadens arkitektoniska värde.

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Inventerare: Ulrika Olsson

Datum: 2022-05-04

Fastighet	Ovanåker Svabensverk 6:1	Arkitekt	
Fornlämning	-	Byggår	1884
Socken	Alfta	Ombyggnadsår	
Kommun	Ovanåker	Antal våningar	2
Län	Gävleborg	Ursprunglig funktion	Klockstapel
Husets benämning	Klockstapel	Nuvarande funktion	Klockstapel

Historik	Klockstapeln är utrustad med en unik gjutjärnsklocka, som är den första gjutjärnsklocka i Sverige som beställdes från Sheffield i England 1856 och skänktes till det tidigare bönerummet i Svabensverk av familjen Cantzler.
----------	--

Miljöbeskrivning (placering, omgivning mm)	Klockstapeln är belägen vid Svabensverks kapell, på höjden ett 20-tal meter söder om kyrkan.
--	--

Byggnadsdel	Beskrivning	Värdebärare
Form, volym mm	Kvadratisk högre form, avsmalnande brädväggar, brutet brant pyramidtak.	Ja.
Grund	Natursten.	Ja.
Fasad	Stående och liggande rödfärgad slät panel. Inklädda syllknutar. Vita omfattningar kring klockluckor.	Ja.
Entréer och portar	Svart slät brädport på den västra sidan. I klockdelen: svarta släta brädluckor med välvd överdel.	Ja.
Fönster	-	
Tak	Brant pyramidtak, svart trapetskorrugerad plåt.	Ja form, nej material.

Kulturhistoriskt värde	Del i miljön kring kyrkan. Högt miljöskapande värde.
Arkitektoniskt värde	Ytsiktens skyddande funktion för konstruktionen har givit klockstapeln dess enkla form och rena linjer vilket skapar ett modernistiskt uttryck trots sin tidigare tillkomstid.

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

Inventerare: Ulrika Olsson

Datum: 2022-05-04

Fastighet	Ovanåker Svabensverk 6:1	Arkitekt	
Fornlämning	-	Byggår	
Socken	Alfta	Ombyggnadsår	
Kommun	Ovanåker	Antal våningar	1
Län	Gävleborg	Ursprunglig funktion	Vedbod/förråd
Husets benämning		Nuvarande funktion	Förråd

Historik	Det är oklart om byggnaden har vridits under senare år.
----------	---

Miljöbeskrivning (placering, omgivning mm)	Liten förrådsbyggnad belägen i kapelltomtens sydvästra hörn.
--	--

Byggnadsdel	Beskrivning	Värdebärare
Form, volym mm	Liten rektangulär byggnad med sadeltak.	Ja.
Grund	Ej synlig, förmodligen natursten.	
Fasad	Rödslammad locklistpanel med inklädda rödslammade knutskallar. Vitt foder kring dubbelporten.	Ja.
Entréer och portar	Släta brädportar enkel/dubbel, svart.	Ja.
Fönster	En liten träbåge om en ruta, vit. Överljus med spröjs över dubbelport, vitt.	Ja.
Tak	Sadeltak, enkupigt lertegel.	Ja.

Övriga byggnader	Tätt vid västra gaveln står ett litet dass med rödslammad fasad, svart brädport och pulpettak belagt med pannplåt.	Ja.
------------------	--	-----

Kulturhistoriskt värde	Del i miljön kring kyrkan. Högt miljöskapande värde.
Arkitektoniskt värde	Förrådet och dasset är tydligt underordnade kyrkobyggnaden och klockstapeln men har ändå givits en omsorg om detaljer och proportioner. Även de enklaste byggnaderna bidrar därmed till platsens arkitektoniska värden.

Bilaga: Inventerade byggnader i Svabensverk

LänsMuseet Gävleborg, Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle. lansmuseetgavleborg.se